

مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری

(مطالعه‌ی پیش‌نویس سال ۱۹۸۵/آنکتاد)

دکتر حمید رضا نیکبخت *

فهیمة مرادی **

چکیده

توسعه در حوزه‌ی فناوری (توسعه‌ی تکنولوژیک)، پیش‌شرط توسعه‌ی اقتصادی و رشد تولید صنعتی کشورهاست. کشورهای درحال توسعه اغلب برای دستیابی به فناوری (تکنولوژی)های پیشرفته‌ی دنیا ناگزیر از پیمودن فرایند انتقال فناوری هستند. تامین-کنندگان این فناوری، اغلب از کشورهای توسعه‌یافته‌اند که با تکیه بر موقعیت برتر اقتصادی خود به درج شروط محدودکننده در قراردادهای انتقال فناوری می‌پردازند. این شروط در بسیاری از موارد، موجب کاهش کارایی و مطلوبیت فناوری واردشده برای طرف‌های تحصیل‌کننده‌ی فناوری و یا وابستگی فنی آن‌ها می‌گردد. کشورهای درحال توسعه برای تقویت موضع خود در برابر تامین‌کنندگان، علاوه بر تدوین قوانین ملی، نسبت به تنظیم مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری با آنکتاد هم‌گام شدند. اهداف اصلی ایجاد این سند عبارت بودند از: تقویت قدرت چانه‌زنی کشورهای درحال توسعه، ممنوعیت استفاده از شروط تجاری محدودکننده، تشویق جریان آزاد

---

* استاد دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

** دانشجوی دوره‌ی کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین‌الملل دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

اطلاعات در حوزه‌ی فناوری، تقویت و توسعه‌ی توانایی‌های فنی کشورهای در حال توسعه و تامین منافع مشروع کشورهای توسعه‌یافته. بحث و مذاکره در خصوص ایجاد این سند بین کشورهای مختلف شرکت‌کننده در مذاکرات حدود دو دهه ادامه داشت و هنوز هم منجر به توافق نهایی نگردیده است. در این مقاله، اصول و قواعد عمده‌ی این سند که زیرساخت‌های انتقال فناوری را تشکیل می‌دهند مورد مطالعه قرار گرفته است، با این هدف که دانش پژوهان و کلیه‌ی دست‌اندرکاران انتقال فناوری از آن بهره‌مند شوند.

کلید واژگان

قراردادهای انتقال فناوری، مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی، کشورهای در حال توسعه، کشورهای توسعه‌یافته، اقدامات تجاری محدودکننده.

مقدمه

از جنگ جهانی دوم، آزادسازی تجارت بین‌الملل و هم‌گرایی اقتصادی از مسایل کلیدی در سیاست‌گذاری‌های تجاری بوده است. اقدام اولیه‌ای که در این راستا از سوی قدرت‌های غربی صورت گرفت، امضای «موافقت‌نامه‌ی عمومی تعرفه و تجارت» (گات)^۱ در سال ۱۹۴۷ بود. این موافقت‌نامه به طور خاص بر حذف موانع گمرکی و رفتارهای تبعیض‌آمیز تاکید می‌نمود و در مقدمه آن، اهداف سیاست‌گذاری تجاری چنین بیان شده بود: «تلاش اقتصادی باید در جهت ارتقای استانداردهای زندگی، تضمین اشتغال کامل و میزان قابل توجه و رو به رشد درآمد واقعی و تقاضای موثر، توسعه‌ی استفاده‌ی کامل از منابع جهان و گسترش تولید و مبادله‌ی کالا صورت پذیرد».^۲

این اهداف یادآور مفهوم مبنایی نظریه‌ی «تجارت آزاد»^۳ آدام اسمیت بود. در این نظریه، رفاه اقتصادی به معنای تامین نیازهای شهروندان با تکیه بر اصل تقسیم کار و اهمیت مبادله در رشد اقتصادی است و در واقع ایده این است که با آزادسازی تجارت و رقابت بین‌المللی، منابع جهان به صورتی بهینه مورد استفاده قرار خواهند گرفت.^۴

1. General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), 1947, at: [http:// www. Worldtradelaw .net /uragreements /gatt.pdf](http://www.Worldtradelaw.net/uragreements/gatt.pdf), accessed April 22, 2010.

2. *Ibid.*, preamble: "... economic endeavour should be conducted with a view to raising standards of living, ensuring full employment and a large and steadily growing volume of real income and effective demand, developing the full use of the resources of the world and expanding the production and exchange of goods".

3. Free Trade Theory.

4. Rissanen, Kirsti, "The Draft International Code of Conduct on the Transfer of Technology and Standards of Fairness in Contract Relationships", Stockholm Institute for Scandinavian Law, Vol. 27, 1983, p. 141.

با این حال، تقسیم منافع این هم‌گرایی اقتصادی به گونه‌ای برابر بین تمام اطراف مشارکت‌کننده تنها وقتی ممکن است که شرکای تجاری کم و بیش در جایگاه برابری قرار داشته باشند. اما با توجه به این که منابع جهان به طور نسبتاً برابری بین کشورهای مختلف تقسیم نشده‌اند و کشورها از نظر توسعه‌یافتگی در وضعیت برابری قرار ندارند، پیش‌شرط تحقق این هم‌گرایی اقتصادی، نزدیک کردن وضعیت توسعه‌ی اقتصادی کشورها به یکدیگر است.

با این که در دهه‌ی ۱۹۴۰ به توسعه‌ی اقتصادی کشورهای در حال توسعه با توجه به تئوری‌های اقتصادی موجود در آن زمان با دیدی خوش‌بینانه نگریده می‌شد، در دهه‌ی ۱۹۶۰ وقتی فاصله‌ی بین ملل فقیر و ثروتمند هر روز بیش‌تر می‌گردید، نادرستی دیدگاه سابق به اثبات رسید. در آن زمان، مطالعات اقتصادی نشان می‌داد که توسعه در حوزه‌ی فناوری^۵، پیش‌شرط اساسی توسعه‌ی اقتصادی و افزایش تولید صنعتی در کشور است.^۶ به همین دلیل کشورهای در حال توسعه، ارتقای سطح فنی و تقویت تولید صنعتی را در صدر سیاست‌های اقتصادی خود قرار دادند. این کشورها ناگزیر از واردات فناوری^۷ مورد نیاز خود از شرکت‌های چندملیتی در کشورهای توسعه‌یافته بودند. اما قدرت پایین

۵. در این متن، به جای واژه‌ی «تکنولوژیک» که در فرهنگ‌ها «وابسته به فناوری، فنی و فن‌شناختی» ترجمه شده است، به فراخور کلام از تعبیر فارسی «در حوزه‌ی فناوری» یا «فنی» استفاده شده است. ببینید: آریان‌پور کاشانی، منوچهر، فرهنگ یک جلدی پیشرو آریان‌پور (انگلیسی-فارسی)، نشر الکترونیکی و اطلاع‌رسانی جهان رایانه، ۱۳۸۵، ص. ۱۴۸۳.

6. Rissanen, *op. cit.*, p. 142; Contractor, Farok J., and Sagafi-Nejad, Tagi, "International Technology Transfer: Major Issues and Policy Responses", *Journal of International Business Studies*, Vol. 12, No. 2, Tenth Anniversary Special Issue, Supplement 1981, p. 115.

۷. در سراسر متن، به جای واژه‌ی «تکنولوژی» از معادل فارسی «فناوری» استفاده شده است.

معاملاتی آن‌ها و کمبود اطلاعات در مورد فناوری متناسب با نیازهای اقتصادی‌شان از یک طرف و اعمال شروط محدودکننده از سوی شرکت‌های چندملیتی از طرف دیگر، موجب تضییع حقوق آن‌ها در قراردادهای انتقال فناوری می‌گردید. در نتیجه، آن‌ها به تدریج در روند انتقال فناوری نقش فعالی پیدا کرده و شروع به تصویب قوانین ملی در این خصوص نمودند.^۸

با وقوع حرکت‌های استعمارزدایی و آزادی‌بخش در جهان، کشورهای در حال توسعه بخش اعظم اعضای سازمان ملل متحد را تشکیل داده و خواستار اقدام اقتصادی مناسب این سازمان در جهت تسریع توسعه اقتصادی خود شدند.^۹ به دنبال خواسته‌ی کشورهای جهان سوم، «آنکتاد»^{۱۰} ایجاد شد. در اولین کنفرانس ملل متحد در مورد تجارت و توسعه در ژنو در سال ۱۹۶۴ پیشنهاد تاسیس رکنی دایمی در سازمان ملل متحد برای کار بر روی تجارت در ارتباط با توسعه مطرح گردید و این پیشنهاد در دسامبر ۱۹۶۴ از سوی مجمع عمومی پذیرفته شد و آنکتاد با هدف تقویت تجارت بین‌الملل و تسریع توسعه اقتصادی کشورها ایجاد گردید.^{۱۱} علاوه بر ایجاد آنکتاد، هم‌زمان مقرراتی تکمیلی برای گات، به

8. McCulloch, Ruchel, "Technology Transfer to Developing Countries: Implications of International Regulation", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 458, Nov. 1981, pp. 111-113.

9. *Ibid.*; Skelton, James W., "UNCTAD's Draft Code of Conduct on the Transfer of Technology: A Critique", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 14, 1981, p. 381.

10. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).

11. See: <http://www.unctad.org/templates/pages.asp?intItemID=1530&lang=1>, accessed May 1, 2010.

منظور تضمین برخورد خاص با کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته تدوین و مورد تصویب قرار گرفت.^{۱۲}

از دیگر اقدامات سازمان ملل متحد در این راستا، صدور «اعلامیه‌ی نظم نوین اقتصادی بین‌المللی»^{۱۳} در سال ۱۹۷۴ از سوی مجمع عمومی بود که نقطه‌ی عطفی در خصوص به رسمیت شناختن بین‌المللی منافع و نیازهای کشورهای در حال توسعه به حساب می‌آمد. در یکی از بیست اصل عمومی این اعلامیه، به دسترسی کشورهای در حال توسعه به نتایج نوین علم و فناوری تصریح شده است که این مهم، جز از طریق تقویت موثر انتقال فناوری به این کشورها میسر نمی‌گردد.^{۱۴}

به طور خاص، اولین تقاضا برای تقویت انتقال فناوری از کشورهای توسعه‌یافته به کشورهای در حال توسعه در سال ۱۹۶۱ در سازمان ملل متحد مطرح شد. این مسئله، در موافقت‌نامه‌های بین‌المللی مربوط به فناوری ثبت شده به عنوان حق اختراع^{۱۵} مورد توجه قرار گرفت و در بازنگری کنوانسیون پاریس و در اعلامیه‌ی سازمان جهانی مالکیت فکری^{۱۶} در سال ۱۹۷۵، بر تلاش برای مشارکت (از طریق اصلاح کنواسیون) در تحقق اهداف نظم نوین اقتصادی بین‌المللی و تقویت انتقال فناوری به جهان سوم تاکید گردید.^{۱۷}

۱۲. برای نمونه ببینید:

Art. XVIII (revised in 1954/1955), Part IV of GATT (introduced as fourth protocol amending GATT in 1965) and the subsequent Enabling Clause (1979).

13. UN General Assembly Declaration on the Establishment of a New International Economic Order (NIEO) 1974, GA Res/3201 (S.VI) (1974), The American Journal of International Law, Vol. 68, No. 4, Oct. 1974, pp. 798-801, at: <http://www.jstor.org/pss/2199889>, accessed May 25, 2010.

14. *Ibid.*, para. 4 (p).

15. Patented Technology.

16. World Intellectual Property Organization (WIPO).

17. Rissanen, *op. cit.*, p. 143.

مشکلات بازار انتقال فناوری در آن زمان از قبیل کمبود اطلاعات، نبود رقابت بین تامین‌کنندگان، تحمیل شروط محدود‌کننده‌ی تجاری و قیمت‌های گزاف و ناعادلانه در قراردادهای انتقال فناوری، ایجاد مقرراتی بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری را ایجاد می‌کرد تا این بازار به مطلوبیت لازم دست یابد.^{۱۸} تصویب چنین مقرراتی علاوه بر ایجاد یکنواختی در این حوزه، موجب تقویت قدرت چانه‌زنی کشورهای در حال توسعه می‌گردید. بر همین اساس، طرح تهیه‌ی مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری در دستور کار آنکتاب قرار گرفت. اما پس از گذشت حدود دو دهه از آغاز مذاکرات، اختلافات عمیق موجود بین گروه‌های مختلف مذاکره‌کننده مانع از تصویب چنین سندی شد و هنوز هم در این خصوص توافقی حاصل نشده است.

پیش‌نویس نهایی این سند از مقدمه و نه فصل تشکیل شده است. مقدمه‌ی آن که مورد وفاق کشورهای شرکت‌کننده در مذاکرات قرار گرفته، حاوی مسائلی مهم و تعیین‌کننده در مورد انتقال فناوری است. در فصل اول آن، پس از تعریف اصطلاحات کلیدی به کار رفته در سند، به قلمرو شمول جهانی آن اشاره شده است. فصل دوم، به اهداف و

علاوه بر آن، در این راستا می‌توان به موافقت‌نامه‌ی منعقد شده بین سازمان ملل متحد و سازمان جهانی مالکیت فکری در سال ۱۹۷۴ اشاره نمود که به موجب آن، سازمان جهانی مالکیت فکری، به عنوان یکی از ارکان تخصصی سازمان ملل متحد با مأموریت تقویت فعالیت‌های خلاقانه‌ی فکری و تسهیل انتقال فناوری مربوط به مالکیت صنعتی به کشورهای در حال توسعه به منظور تسریع توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها ایجاد گردید. ببینید:

Agreement between the United Nations and the World Intellectual Property Organization, Art. 1, WIPO Publication, No. 111 (1975), at: <http://www.wipo.int/treaties/en/agreement/index.html>, accessed May 25, 2010.

18. McCulloch, *op. cit.*, pp. 119-120.

اصول اساسی سند پرداخته و در فصل سوم، مسایلی که کشورها در تصویب یا اصلاح قوانین ملی خود راجع به انتقال فناوری باید در نظر بگیرند، مورد توجه قرار گرفته است. هسته‌ی اصلی مقررات این پیش‌نویس که در مقام تنظیم قواعد ناظر بر قراردادهای انتقال فناوری بوده است، مقررات فصول چهارم، پنجم و نهم می‌باشد. فصل چهارم، به بیان اقدامات تجاری محدودکننده‌ای که طرفین این قراردادها باید از درج آن‌ها در قرارداد خود اجتناب نمایند، اختصاص داده شده است. فصل پنجم، به تعهدات و مسئولیت‌های طرفین این قراردادها می‌پردازد و در نهایت، فصل نهم ناظر بر قانون حاکم و حل و فصل اختلافات است.

فصول ششم، هفتم و هشتم نیز به ترتیب به لزوم برخورد خاص یا رفتار ترجیحی و غیرمتقابل با کشورهای در حال توسعه، همکاری بین‌المللی دولت‌ها با یکدیگر به منظور تقویت انتقال فناوری و کمک به توسعه‌ی فناوری در کشورهای در حال توسعه و ایجاد تشکیلات رسمی بین‌المللی برای بازبینی و تجدیدنظر در این سند اختصاص یافته‌اند. این فصول، بیش‌تر ناظر بر اقدامات دولت‌ها در عرصه‌ی انتقال فناوری و به طور خاص در ارتباط با اجرای این سند می‌باشند.

مطالعه‌ی مقررات این پیش‌نویس، مخاطب را با بسیاری از قواعد مهم تنظیم‌کننده‌ی روابط قراردادی در عرصه‌ی انتقال فناوری، ساختار این نوع قراردادها و شیوه‌ی مطلوب مهندسی آن‌ها بیش از پیش آشنا می‌سازد. بدون تردید این پژوهش از نظر تحقیقاتی برای دانش‌پژوهان و از نظر عملی برای متخصصان حقوقی تیم‌های منعقدکننده‌ی قراردادهای انتقال بین‌المللی فناوری در کشور عزیزمان مفید خواهد بود. مقاله‌ی حاضر، پس از بررسی روند آماده‌سازی این مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی، به موشکافی و تدقیق در مفاد مقررات پیش‌نویس سال ۱۹۸۵ پرداخته و نقاط اختلافی گروه‌های مذاکره‌کننده را در هر مورد بازگو می‌نماید.

۱. آماده‌سازی مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری

در سال ۱۹۷۰ گروهی متخصص در زمینه‌ی انتقال فناوری برای مطالعه درباره‌ی این موضوع انتخاب شدند. با کمک‌های دبیرخانه‌ی آنکتاد، مطالعات زیادی در مورد جنبه‌های مختلف بازارهای جهانی در حوزه‌ی فناوری صورت گرفت.^{۱۹}

در جلسه‌ی عمومی سوم آنکتاد در سال ۱۹۷۲ تصمیم گرفته شد که گروهی متخصص برای تهیه‌ی پیش‌نویس مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری تشکیل گردد. کشورهای شرکت‌کننده در مذاکرات برای تهیه‌ی این مجموعه مقررات، سه گروه را تشکیل می‌دادند: گروه کشورهای درحال توسعه (گروه ۷۷) که عمدتاً تحصیل‌کنندگان فناوری بودند، گروه کشورهای توسعه‌یافته (گروه ب) که کشورهای صنعتی تامین‌کننده‌ی فناوری بودند و گروه کشورهای بلوک شرق (گروه د).^{۲۰}

کشورهای درحال توسعه قصد داشتند به این مجموعه مقررات رفتاری، جلوه‌ی عهدنامه یا معاهده دهند تا قواعد ایجاد شده به موجب آن از نظر بین‌المللی برای دولت‌ها نیز به مثابه شرکت‌های خصوصی درگیر در معاملات انتقال فناوری الزام‌آور باشد و به موجب این قواعد، اطراف قراردادهای انتقال فناوری مجبور باشند شروط منصفانه را، حتی در صورتی که موقعیت چانه‌زنی طرف تحصیل‌کننده‌ی فناوری ضعیف‌تر از طرف تامین‌کننده‌ی آن باشد، رعایت نمایند.^{۲۱}

19. Rissanen, *op. cit.*

20. Muchlinski, Peter T., *Multinational Enterprises and the Law*, Oxford University Press, 2nd ed., 2007, p. 839; Skelton, *op. cit.*

21. Rissanen, *op. cit.*, p. 144.

در واقع، کشورهای درحال توسعه خواستار آن بودند که با تدوین این سند، اولاً اصولی مبنایی چون اجرای موثر تعهدات قراردادی و دسترسی آزاد و یکنواخت به فناوری، تحت شرایط عادلانه و متعارف و با قیمت‌های منصفانه مورد تایید و تثبیت قرار گیرند و ثانياً با تشویق و تسهیل انتقال فناوری، توانایی‌های فنی تحصیل‌کنندگان فناوری تقویت گردد.^{۲۲}

لازم به ذکر است که اهداف مدنظر این کشورها از حمایت مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قالب اعلامیه‌ی نظم نوین اقتصادی بین‌المللی و برنامه‌ی عملی ایجاد آن^{۲۳} برخوردار شد و در این اسناد بر تهیه‌ی مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری در پاسخ به نیازهای کشورهای درحال توسعه تاکید گردید.^{۲۴} علاوه بر اسناد یادشده، در ماده‌ی ۱۳ «منشور سازمان ملل متحد در مورد حقوق و وظایف اقتصادی دولت‌ها»^{۲۵} نیز انتقال فناوری به کشورهای درحال توسعه و تهیه‌ی مجموعه مقررات رفتاری در این خصوص مورد توجه قرار گرفت.

22. *Ibid.*, p. 145.

23. Programme of Action on the Establishment of a New International Economic Order: GA Res/3202 (S.VI) (1974), *The American Journal of International Law*, Vol. 68, No. 4, Oct. 1974, pp. 798-801, at: <http://www.jstor.org/pss/2199889>, accessed May 25, 2010.

24. *Ibid.*, Section 4 (a), p. 8; Zaphiriou, George A., "An International Code of Conduct on Transfers of Technology", *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 26, No. 1, 1977, pp. 210-211; Zaphiriou, George A., "Transnational Technology Protection", *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 40, No. 4, 1992, p. 595.

25. UN General Assembly Charter of Economic Rights and Duties of States, Res. 3281 (XXIX), *The American Journal of International Law*, Vol. 69, No. 2, Apr. 1975, pp. 484-494, at: <http://www.jstor.org/pss/2200320>, accessed April 21, 2010.

در مقابل، کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته (گروه ب)، به طور کلی از ایده‌ی تهیه‌ی مجموعه مقررات رفتاری حمایت نکردند. استدلال آن‌ها بر احترام به آزادی قراردادی و اصول کلاسیک حقوق بین‌الملل استوار بود. این گروه مدعی بودند که فناوری، به‌ویژه فناوری قابل انتقال، دارایی شرکت‌های خصوصی است که برای توسعه‌ی آن، سرمایه-گذاری کرده‌اند و این شرکت‌ها باید انتقال فناوری و شرایط آن را در پرتو معیار سودآوری اقتصادی^{۲۶} ملاحظه نمایند و اگر قرار باشد نتایج و دستاوردهای توسعه‌ی فناوری به قیمتی بسیار پایین انتقال یابند، توسعه فناوری متوقف خواهد شد. ضمن آن‌که سود خالص پیشرفت‌های فنی باید برای تامین اعتبار پروژه‌های آتی تحقیق و توسعه^{۲۷} کافی باشد. به همین دلیل، از نظر آن‌ها ایجاد سندی الزام‌آور از نظر بین‌المللی که معاملات انتقال فناوری را قاعده‌مند سازد، با توجه به شناسایی حقوق مالکیت فکری در قانون اساسی اکثر کشورها غیرممکن بود.^{۲۸}

اعضای این گروه از همان ابتدا تاکید داشتند که حتی سندی غیرالزام‌آور، اگر از سوی شرکت‌ها به طور نادرستی محدودکننده قلمداد گردد، بیش از تقویت انتقال فناوری موجب سرکوب آن خواهد شد. به همین دلیل، این گروه برای توسعه‌ی فناوری در کشورهای درحال توسعه، روش‌های جای‌گزینی مانند ارایه‌ی برنامه‌های آموزشی، خدمات مشاوره‌ای و غیره را به جای تهیه‌ی این سند پیشنهاد می‌کردند.^{۲۹}

گروه کشورهای بلوک شرق (گروه د) کم و بیش موضع کشورهای درحال توسعه (گروه ۷۷) را داشتند؛ اگرچه برخلاف گروه ۷۷ در مورد ماهیت این سند، قانون حاکم و

26. Economic Profitability.

27. Research and Development (R&D) Projects.

28. Rissanen, *op. cit.*, pp. 145-146.

29. *Ibid.*

آیین حل و فصل اختلافات نظر خاصی نداشتند، اما بر برابری دولت‌ها و ضرورت رعایت عدم تبعیض در معاملات انتقال فناوری تاکید می‌کردند.^{۳۰}

لازم به ذکر است که جمهوری خلق چین، ابتدا در مذاکرات برای تهیه این سند حضور نداشت؛ اما بعدها به عنوان عضو مستقل، با هدف کسب تجربه و استفاده از آن در تدوین سیاست‌های خود، به کنفرانس‌های مربوطه پیوست.^{۳۱}

با حضور این سه گروه که تقریباً دو موضع‌گیری کاملاً متضاد داشتند، جریان مذاکرات آغاز شد. اولین پیش‌نویس در سال ۱۹۷۳ توسط گروه متخصصان انتقال فناوری، به طور عمده از سوی کشورهای درحال توسعه تهیه شد.^{۳۲} در این پیش‌نویس بیان شده بود که مقررات این سند باید نسبت به تمام قراردادهای انتقال فناوری اعمال گردد.

کشورهای صنعتی با وجود عدم تمایل به تهیه چنین مجموعه مقرراتی، در تمام مذاکرات به طور مستمر شرکت کرده و در سال ۱۹۷۵، آن‌ها نیز پیش‌نویسی به صورت پیشنهاد متقابل ارائه دادند. دیدگاه مبنایی در تهیه این پیش‌نویس این بود که این سند باید حالت توصیه‌نامه را داشته باشد و تنها در جهت تدوین و سامان‌دهی اصول حاکم بر معاملات انتقال فناوری تهیه گردد. در این پیش‌نویس اعتقاد بر این بود که اقدامات تجاری تثبیت شده^{۳۳} باید محترم شمرده شوند و اقدامات تجاری جدید تنها تا حدی پذیرفته شوند که ثابت شود برای توسعه اقتصادی کشورهای فقیر ضروری هستند. از طرف دیگر، تجارت آزاد باید در برابر سوءاستفاده ناشی از انحصارها، کارتل‌ها و اقدامات تجاری

30. Muchlinski, *op. cit.*

31. *Ibid.*

32. Rissanen, *op. cit.*, p. 143.

33. Established Business Practices.

محدودکننده در چارچوب حقوق رقابت و قوانین آنتی‌تراست ملی، مورد حمایت قرار گیرد.^{۳۴} هم‌چنین بیان شده بود که این سند نباید در سطح بین‌المللی الزام‌آور باشد؛ بلکه کافی است که تصریح کند که کشورها ملزم به رعایت حقوق بین‌الملل بوده و قوانین خود را در انطباق با آن، طوری اصلاح نمایند که حداقل استانداردهای بین‌المللی رعایت شوند.^{۳۵}

قابل توجه است که برای تهیه‌ی این پیش‌نویس‌ها، قوانین ملی راجع به انتقال فناوری، الگوهای قانونی مناسبی به حساب می‌آمدند. در آن زمان، کشورهای ژاپن، هند، آرژانتین، برزیل و مکزیک دارای قوانین ملی در عرصه‌ی انتقال فناوری بودند. اما در میان آن‌ها، قوانین کشورهای آمریکای لاتین بیش‌تر به عنوان الگوی این مجموعه مقررات به کار گرفته شدند.^{۳۶} با وجود تلاش این کشورها برای وضع قوانین ملی انتقال فناوری، آن‌ها خواستار ایجاد کنوانسیون یا معاهده‌ای بین‌المللی در این حوزه بودند تا هم جای‌گزین قوانین ملی گردد و هم مشروعیت خود را به موجب حقوق بین‌الملل تایید نماید.

پس از ارایه‌ی این پیش‌نویس‌ها، مجمع عمومی سازمان ملل متحد با یادآوری قطع‌نامه‌ی شماره‌ی ۳۲/۱۸۸ خود تصمیم گرفت که کنفرانس ملل متحد تحت نظارت آنکتاباد به مذاکره بر روی پیش‌نویس نهایی بپردازد.^{۳۷}

34. *Ibid.*, p. 146.

35. Zaphiriou, "An International Code of Conduct on Transfers of Technology", *op. cit.*, p. 218.

36. Rissanen, *op. cit.*, p. ۱44; McCulloch, *op. cit.*, p. 113.

37. General Assembly, 33rd session, United Nations Conference on an International Code of Conduct on the Transfer of Technology, 33/157, 90th plenary meeting, Dec.

در سال ۱۹۷۸، این مذاکرات منجر به تهیه متن پیش‌نویس جهت مذاکره‌ی نهایی شد.^{۳۸} پس از آن، کنفرانس ملل متحد در فواصل سال‌های ۱۹۷۸ تا ۱۹۸۵ شش جلسه برگزار کرد که با وجود آن‌که در موضوعات زیادی توافق حاصل شد، برخی مسایل^{۳۹} با اختلافات عمیق و غیرقابل حل روبه‌رو شدند.^{۴۰} به همین دلیل، پس از آن هم دیگر جلسه‌ای برگزار نگردید.^{۴۱}

به این ترتیب، آنکتاد در جلسه‌ی هشتم خود این مسئله را به رسمیت شناخت که شرایط لازم برای رسیدن به توافق کامل در مورد تمام مسایل مهم پیش‌نویس وجود ندارد.^{۴۲} اما برای به هدر نرفتن عملیات مذاکره، دبیرکل آنکتاد و رییس کنفرانس به مشورت‌های خود با دولت‌های علاقه‌مند ادامه دادند؛ اگرچه در مورد مسایل عمده،

1978, p. 118, at: <http://www.un.org/documents/ga/res/33/ares33r159.pdf>, accessed April 28, 2010.

38. Report of the Intergovernmental Group of Experts on an International Code of Conduct on the Transfer of Technology, UNCTAD Doc. TD/CODE TOT/1, 1978; Muchlinski, *op. cit.*, p. 838.

۳۹. به این موارد، در قسمت‌های بعدی پرداخته خواهد شد.

40. Patel, Surendra J., "The Technological Transformation of the Third World", *Economic and Political Weekly*, Vol. 17, No. 9, Feb. 1982, p. 18, at: <http://www.jstor.org/pss/4370724>, accessed April 21, 2010.

41. Sixth Session of the UN Conference on an International Code of Conduct on the Transfer of Technology, Background Note, UNCTAD Secretariat, UN Doc. TD/CODE TOT/49, 9 Oct. 1985, Report of General Assembly of UN, A/RES/40/184/Dec. 1985, at: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r184.htm>, accessed April 20, 2010.

42. Muchlinski, *op. cit.*, p. 841.

اختلاف نظرها باقی ماند.^{۴۳} هم‌چنین تصمیم گرفته شد که اگر دولت‌ها به طور مستقیم یا از طریق گزارش‌های دبیرکل *آنکتاد* اعلام کنند که نظرات برای توافق در مورد مسایل مهم، به هم نزدیک شده‌اند، آن‌گاه «اداره‌ی تجارت و توسعه»^{۴۴} کار خود را در خصوص تسهیل توافق بر روی این مجموعه مقررات، از سر بگیرد.^{۴۵}

در سال ۱۹۹۲، دبیرکل *آنکتاد* از دولت‌ها در مورد مسایل مورد اختلاف، نظرخواهی کرد؛ ولی در آن زمان به دلیل عدم تمایل دولت‌ها، پاسخ‌های اندکی دریافت نمود. بنابراین مجموعه مقررات نهایی هرگز مورد قبول قرار نگرفت.^{۴۶}

با این حال در سال ۱۹۹۳، «اداره‌ی تجارت و توسعه» گروه کاری موردی تعیین نمود که روابط فی‌مابین سرمایه‌گذاری و انتقال فناوری را مطالعه کرده و راه‌هایی برای تشویق سرمایه‌گذاری به منظور انتقال فناوری بیابد. این گروه کاری، برای بررسی مسایلی چون جریان سرمایه‌گذاری، انتقال فناوری، رقابت‌پذیری، توانا کردن کشورهای درحال توسعه از نظر فناوری و انتقال و توسعه‌ی فناوری‌های ایمن از نظر زیست‌محیطی، برنامه‌ی کاری تهیه نمود و تاکنون گزارش‌هایی نیز ارائه کرده است.^{۴۷}

در سال ۱۹۹۵، در گزارش دبیرکل *آنکتاد* به مجمع عمومی سازمان ملل متحد بار دیگر اعلام شد که شرایط لازم برای رسیدن به توافق کامل در مورد تمام مسایل پیش-

43. *Ibid.*

44. Trade & Development Board.

45. *Ibid.*, pp. 842-843.

46. *Ibid.*, p. 843.

47. UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements, Transfer of Technology, United Nations Publication, New York and Geneva, 2001, at: <http://www.unctad.org/en/docs/psiteiid28.en.pdf>, accessed April 20, 2010.

نویس وجود ندارد، ولی این به معنای از بین رفتن تمایل به ایجاد چارچوبی قانونی برای انتقال و توسعه‌ی فناوری نیست.^{۴۸}

در این راستا، کشورهای توسعه‌یافته برای تشویق نوآوری‌های فنی، اصلاحاتی را در قوانین رقابتی خود انجام داده و قوانینی را هم برای حمایت از فناوری‌های جدید تصویب نمودند. کشورهای در حال توسعه نیز به تصویب قوانین مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاری خارجی و جذب فناوری از طریق آن همت گماردند. در نهایت پیشنهاد دبیر کل *آنکتاد* این بود که گروهی از سیاست‌گذاران در سطوح تجاری و دولتی و دانشمندان این عرصه به بررسی دقیق تحولات اخیر بپردازند تا شاید امکان خاتمه دادن به اختلافات گذشته فراهم آید و فهم بهتری از اصول حاکم بر همکاری بین‌المللی در حوزه‌ی انتقال فناوری حاصل گردد.^{۴۹}

شایان ذکر است که از آن زمان تاکنون، علاوه بر سازمان ملل متحد، دیگر سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^{۵۰}، سازمان جهانی مالکیت فکری و سازمان تجارت جهانی^{۵۱} به انجام مطالعات موردی در خصوص انتقال فناوری و ارایه‌ی مجموعه‌ای از گزارش‌ها و مقالات همت گمارده‌اند.^{۵۲}

48. International Code of Conduct on the Transfer of Technology to the General Assembly at its Fiftieth Session, UNCTAD Doc. TD/CODE TOT/60/6 Sep. 1995, at: <http://stdev.unctad.org/compendium/documents/TO-CODE%20TOT-60.pdf>, accessed April 26, 2010.

49. *Ibid.*, pp. 5 and 10.

50. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).

51. World Trade Organisation (WTO).

۵۲. برای نمونه در خصوص گزارش‌های کاری ارایه شده از سوی سازمان توسعه و همکاری اقتصادی

بینید:

با وجود آن که برخی^{۵۳} معتقدند افزایش توسعه‌ی اقتصادی در کشورهای هر دو گروه و کم شدن فاصله‌ی بین آنها، در نهایت زمینه را برای کم‌رنگ شدن اختلافات و رسیدن به توافق در این خصوص فراهم می‌آورد، تحولات دنیای کنونی، گویای آن است که هنوز هم از نظر توسعه‌ی اقتصادی و فنی بین کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه فاصله‌ی زیادی وجود دارد و مسلماً در قراردادهای انتقال فناوری بین این دو گروه از کشورها، طرفین منافع متضادی را دنبال می‌کنند.

۲. مقررات پیش‌نویس نهایی

در این بخش، مفاد مقررات پیش‌نویس مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری (آخرین نسخه‌ی سال ۱۹۸۵) مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

OECD Survey of Current Practices and Policies, Intellectual Property, Technology Transfer and Genetic Resources, OECD, 1996, at: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/11/1947170.pdf>, accessed July 15, 2010; OECD, Financing Climate Change Action, Supporting Technology Transfer and Development: Key Messages and Recommendations from Recent OECD Work, 2010, at: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/1/44080723.pdf>, accessed July 15, 2010.

در مورد مجموعه مطالعات انجام شده در رابطه با موضوع «اعطای مجوز بهره‌برداری و انتقال فناوری» از سوی سازمان جهانی مالکیت فکری ببینید:
<http://www.wipo.int/patent-law/en/developments/licensing.html>, accessed July 18, 2010.

هم‌چنین در خصوص فعالیت‌های صورت گرفته از سوی سازمان تجارت جهانی و به ویژه گروه کاری این سازمان در حوزه‌ی انتقال فناوری، ببینید:
http://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_wkgrp_trade_transfer_technology_e.htm, accessed July 18, 2010.

53. Zaphiriou, "Transnational Technology Protection", *op. cit.*, p. 896.

۲.۱. مقدمه، تعاریف و قلمرو اعمال

در این قسمت، پس از بررسی مقدمه‌ی این مجموعه مقررات که از اهمیت زیادی برخوردار است، فصل اول آن که به تعریف اصطلاحات و قلمرو اعمال سند اختصاص داده شده، مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

الف. مقدمه‌ی سند

اهمیت مقدمه‌ی این سند از آن جهت است که مطالب مندرج در آن، علاوه بر آن که در اسناد حقوقی بین‌المللی مهمی مانند اعلامیه‌ی نظم نوین اقتصادی بین‌المللی و برنامه‌ی عملی آن تصریح شده، مورد اجماع شرکت‌کنندگان در کنفرانس ملل متحد برای تهیه این مجموعه مقررات رفتاری نیز قرار گرفته است. اگرچه این مطالب موجب هیچ‌گونه الزام حقوقی نبوده، اما در تفسیر مقررات سند از اهمیت زیادی برخوردارند.

این قسمت که به نوعی اهداف عمومی سند را برمی‌شمرد، با به رسمیت شناختن نقش اساسی علم و فناوری در توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی تمام کشورها و به طور خاص در تسریع توسعه کشورهای درحال توسعه‌ی آغاز می‌گردد.^{۵۴}

در پاراگراف دوم مقدمه اشاره می‌شود که «فناوری، کلید پیشرفت بشریت است و تمام افراد بشر حق دارند از پیشرفت‌ها و دستاوردهای علم و فناوری برای ارتقای سطح زندگی خود بهره‌مند گردند». این قسمت یادآور عقیده‌ی کشورهای درحال توسعه است که در آغاز مذاکرات مطرح می‌کردند فناوری متعلق به تمام بشر است و باید در اختیار همه قرار گیرد. اما کم‌کم این عقیده کنار گذاشته شد^{۵۵} و مذاکرات بر مبنای استدلالی

۵۴. پاراگراف اول از مقدمه‌ی سند.

55. Rissanen, *op. cit.*, p. 148.

جدید قرار گرفت؛ چراکه پذیرش چنین ایده‌ای به معنای نادیده گرفتن نظام مالکیت صنعتی در جهان بود.^{۵۶}

باید توجه داشت که در خصوص نیاز کشورهای جهان سوم به توسعه اقتصادی، اهمیت این توسعه اقتصادی در رشد تجارت جهانی و لزوم کمک به این کشورها در جهت تسریع توسعه آن‌ها، اختلاف نظری وجود ندارد و این مسئله برای حرکت به سوی ایجاد نظم نوین اقتصادی بین‌المللی ضروری دانسته می‌شود؛ اما در چگونگی انتقال فناوری به منظور کمک به توسعه فناوری در این کشورها، اختلافاتی به چشم می‌خورد.

بر همین اساس است که در پاراگراف چهارم مقدمه، اعضای کنفرانس به اتفاق، «نیاز به تسهیل انتقال و توسعه فناوری به منظور تقویت توانایی‌های علمی و فنی تمام کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه را به رسمیت شناخته» و به دنبال این شناسایی، در پاراگراف هفتم مقدمه به لزوم اعمال رفتار خاص و ویژه از سوی کشورهای توسعه یافته با کشورهای در حال توسعه در زمینه انتقال فناوری اشاره می‌شود.

هم‌چنین کنفرانس اعلام می‌نماید که «مایل به تقویت همکاری‌های بین‌المللی علمی و فنی در جهت صلح، امنیت و استقلال ملی تمام ملت‌هاست».^{۵۷} این مسئله به خوبی نشان می‌دهد که توسعه، دیگر تنها به معنای افزایش رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه نیست، بلکه امروزه توسعه دارای مفهومی جهان‌شمول شده است و به معنای ایجاد شرایطی برای رفاه تمام مردم جهان، در راستای برقراری و حفظ صلح و امنیت جهانی می‌باشد.

برای ملاحظه تفاوت دیدگاه‌ها، ببینید:

Zaphiriou, "Transnational Technology Protection", *op. cit.*, pp. 894-895.

56. Teece, David J., "The Market for Know-How and the Efficient International Transfer of Technology", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 458, Nov. 1981, p. 88.

۵۷. پاراگراف پنجم از مقدمه‌ی سند.

در پاراگراف ششم مقدمه، کنفرانس با تصریح به «تلاش برای تقویت انتقال بین‌المللی فناوری با دادن فرصتی برابر به تمام کشورها جهت مشارکت، صرف‌نظر از نظام اجتماعی - اقتصادی و سطح توسعه‌ی اقتصادی آنها» به اصل برابری حاکمیت دولت‌ها در حقوق بین‌الملل توجه کرده است. در این قسمت به نوعی موضع‌گیری بی‌طرفانه‌ی سازمان ملل متحد و به ویژه *آنکتاد* در قبال کشورهای مشارکت‌کننده به چشم می‌خورد. هم‌چنین در مقدمه به لزوم تقویت جریان آزاد اطلاعات فنی برای دسترسی کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه به فناوری‌های جای‌گزین و متناسب با نیازهای خاص آن‌ها توجه می‌شود.^{۵۸}

در پاراگراف‌های نهم و دهم مقدمه، کنفرانس به بیان آنچه که از مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری انتظار می‌رود،^{۵۹} می‌پردازد و بیان می‌دارد که این مجموعه مقررات رفتاری، اولاً به طور موثری به کشورهای در حال توسعه در انتخاب، تحصیل و استفاده‌ی موثر از فناوری متناسب با نیازهایشان، به منظور ارتقا و بهبود شرایط زندگی و استانداردهای اقتصادی آن‌ها کمک می‌کند و ثانیاً حصول شرایط لازم را برای تقویت انتقال بین‌المللی فناوری تحت شرایط سودآور برای هر دو طرف و مورد توافق طرفین قراردادهای انتقال فناوری، تسهیل می‌نماید.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در این دو پاراگراف، به اهداف اساسی سند هم توجه شده است؛ یعنی، این سند نه تنها کمک به توسعه‌ی فناوری در کشورهای در حال توسعه را در نظر دارد، بلکه توجه به منافع مشروع کلیه‌ی اطراف قراردادهای انتقال بین‌المللی فناوری و حصول توافق از سوی همه‌ی آن‌ها را ضروری می‌داند.

۵۸. پاراگراف هشتم از مقدمه‌ی سند.

59. Rissanen, *op. cit.*

در پاراگراف پایانی مقدمه که ظاهراً به دلیل وجود اختلاف نظر در مورد آن، در پیش‌نویس نسخه‌ی سال ۱۹۸۵ حذف شده است، پیش‌شرط پاراگراف‌های نهم و دهم اعلام شده بود که چنین مقرر می‌داشت:

«کشورها و نیز اشخاص خصوصی طرف معامله‌ی انتقال فناوری باید خود را با مفاد این مجموعه مقررات تطبیق دهند».^{۶۰} روشن است که اهداف این سند در صورتی محقق می‌شوند که این سند از ماهیتی الزام‌آور برخوردار باشد.

ب. تعاریف

در فصل اول این پیش‌نویس، برخی اصطلاحات کلیدی به کار رفته در سند به شرح زیر تعریف شده‌اند:

• طرف^{۶۱}

به هر شخصی اطلاق می‌شود - هر شخص حقیقی یا حقوقی، از حقوق عمومی یا خصوصی، شخص منفرد یا جمعی، مانند شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی که تحت تملک یا کنترل و اداره‌ی دولت، نهادهای دولتی یا اشخاص حقیقی یا حقوقی باشد - که در قرارداد انتقال بین‌المللی فناوری با **ماهیت تجاری** شرکت کرده و یا تعهدی می‌پذیرد. این اصطلاح، شعب شرکت‌ها، شرکت‌های فرعی و دیگر انواع شخصیت‌های حقوقی را در برمی‌گیرد.^{۶۲}

60. "Countries, as well as private parties to a transfer of technology transaction, should conform to the provisions of the code".

61. Party.

۶۲. پاراگراف (۱-۱) از فصل اول سند، بند (الف).

ملاحظه می‌شود که در تنظیم این سند بنا بر این بوده که هر قرارداد انتقال بین‌المللی فناوری با ماهیت تجاری صرف نظر از آن که طرفین آن اشخاصی از حقوق عمومی باشند یا از حقوق خصوصی، مشمول مقررات این سند قرار گیرد. بنابراین، معیار حاکمیت مقررات این سند بر قرارداد انتقال بین‌المللی فناوری، وصف تجاری آن است.

• طرف تحصیل‌کننده‌ی فناوری^{۶۳}

در این سند، «به شخصی اطلاق می‌شود که مجوز استفاده یا بهره‌برداری از فناوری با ماهیت مالکانه یا غیرمالکانه و یا حقوق مربوط به آن را در جریان انتقال فناوری به دست می‌آورد یا آن را خریداری می‌کند و یا به طریق دیگری تحصیل می‌نماید».^{۶۴}

• طرف تامین‌کننده‌ی فناوری^{۶۵}

«شخصی است که مجوز بهره‌برداری از فناوری با ماهیت مالکانه یا غیرمالکانه و یا حقوق مربوط به آن را در جریان انتقال فناوری ارایه می‌دهد، آن را می‌فروشد، واگذار می‌کند و یا به طریق دیگری تامین می‌نماید».^{۶۶}

در خصوص فناوری با ماهیت مالکانه یا غیرمالکانه، باید گفت که «فناوری مالکانه»^{۶۷}، آن فناوری است که دارایی^{۶۸} مالک خود بوده، برای او ایجاد سود می‌کند، او حق استفاده-ی انحصاری از آن را داشته و یا می‌تواند از فروش یا اعطای مجوز بهره‌برداری^{۶۹} آن منتفع گردد.^{۷۰} در مقابل، «فناوری غیرمالکانه»^{۷۱} فناوری است که در دسترس عموم قرار می-

63. Acquiring Party.

۶۴. همان پاراگراف، بند (ب).

65. Supplying Party.

۶۶. همان پاراگراف، بند (ج).

67. Proprietary Technology.

68. Property.

69. Licence.

70. See: <http://www.investopedia.com/terms/p/proprietarytechnology.asp>, accessed April 20, 2010.

71. Non-Proprietary Technology.

گیرد؛ مانند کتاب‌ها یا مجلاتی که در دسترس عموم قرار دارند^{۷۲} و یا نرم‌افزارهای با منبع آزاد^{۷۳}.

به این ترتیب می‌توان گفت که تمام انواع دانش، «فناوری مالکانه» تلقی نمی‌گردد؛ بلکه دانش در عرصه‌ی کشاورزی، خدمات، علوم بهداشتی و سلامت نسبتاً از ادعاهای خصوصی بر مبنای مالکیت معنوی آزاد است و آسان‌تر در دسترس عموم قرار می‌گیرد.^{۷۴} اگرچه امروزه دسترسی به دانش در این عرصه‌ها نیز عموماً جز در قالب سازوکارهای خاصی مانند ارایه‌ی مجوز بهره‌برداری اجباری به آسانی مقدور نیست.

• انتقال فناوری^{۷۵}

ارایه‌ی تعریفی دقیق از این مفهوم، کار چندان ساده‌ای نیست. برخی نویسندگان صاحب نظر در این حوزه، «انتقال فناوری» را «فرایندی می‌دانند که به موجب آن، فناوری تجاری^{۷۶} در قالب معامله‌ی انتقال فناوری منتشر می‌شود».^{۷۷} به هر صورت، این سند خود تعریفی از انتقال فناوری ارایه نموده و آن عبارت است از:

«انتقال دانش سازمان‌یافته برای تولید کالا، اعمال فرایند یا ارایه‌ی خدمت ...»^{۷۸}.

72. Muchlinski, *op. cit.*, p. 801.

73. Open Source Softwares.

74. *Ibid.*, p. 802.

75. Transfer of Technology.

76. Commercial Technology.

77. *Ibid.*, p. 799.

78. Para. 1.2: "Transfer of technology under this Code is the transfer of systematic knowledge for the manufacture of a product, for the application of a process or for the rendering of a service and does not extend to the transactions involving the mere sale or mere lease of goods".

باید توجه داشت همان‌طور که در ذیل این تعریف تصریح شده، این تعریف معاملاتی را که صرفاً در بردارنده‌ی فروش یا اجاره‌ی کالا هستند، شامل نمی‌شود. مسلم است که موضوع چنین معاملاتی را کالاهای سرمایه‌ای شکل می‌دهند و نه دانش سازمان‌یافته برای اهداف یادشده.

• معاملات انتقال فناوری^{۷۹}

پاراگراف (۱-۳) به تعریف معاملات انتقال فناوری می‌پردازد:

«معاملات انتقال فناوری، ترتیباتی بین اشخاص هستند که به گونه‌ای که در پاراگراف

(۱-۲) تعریف شده، در بردارنده‌ی انتقال فناوری باشند؛ به ویژه در موارد زیر:

الف- واگذاری، فروش و اعطای مجوز بهره‌برداری از تمام اشکال مالکیت صنعتی،

به جز در مورد علایم تجاری^{۸۰}، علایم خدماتی^{۸۱} و نام‌های تجاری هنگامی که جزیی از قرارداد انتقال فناوری نباشند؛

ب- فراهم کردن دانش فنی^{۸۲} و مهارت فنی در قالب مطالعات قابل انجام، طرح‌ها،

الگوها، مدل‌ها، دستورالعمل‌ها، ... و تجهیزات آموزشی، ارایه‌ی خدمات، شامل نیروی انسانی برای مشاوره‌ی فنی و مدیریت، و آموزش نیروی انسانی؛

ج- فراهم کردن دانش فنی لازم برای احداث، راه‌اندازی و فعالیت کارخانه و ماشین-

آلات، و پروژه‌های کلید در دست^{۸۳}؛

79. Transfer of Technology Transactions.

80. Trade Marks.

81. Service Marks.

82. Know-How.

83. Turnkey Projects.

د- فراهم کردن دانش فنی لازم برای تحصیل، نصب و استفاده از ماشین‌آلات، تجهیزات، کالاهای واسطه‌ای و یا مواد خام و اولیه‌ای که از طریق خرید، اجاره یا دیگر طرق تحصیل شده‌اند؛

ه- فراهم کردن اطلاعات فنی در قراردادهای همکاری فنی و صنعتی».

ملاحظه می‌شود که در این تعریف، شایع‌ترین موضوعات قراردادهای انتقال فناوری از باب تمثیل بیان شده‌اند^{۸۴} و موضوع تمام آن‌ها، انتقال دانش سازمان‌یافته برای تولید کالا یا اعمال فرایند و یا ارایه‌ی خدمت است. به همین دلیل انتقال مستقل علایم تجاری یا خدماتی و یا نام‌های تجاری به موجب بند (الف) از این پاراگراف از شمول معاملات انتقال فناوری استثناء شده است.

هم‌چنین باید توجه داشت که در این میان، انتقال فناوری غیرتجاری نیز استثناء شده است؛ یعنی موافقت‌نامه‌های همکاری بین‌المللی^{۸۵} که بین کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه در خصوص موضوعاتی چون توسعه‌ی امور زیربنایی یا توسعه‌ی کشاورزی، همکاری بین‌المللی در عرصه‌ی تحقیق، آموزش، استخدام و یا حمل و نقل منعقد می‌شوند، موضوع این سند قرار نگرفته‌اند.^{۸۶} این مسئله با قیدی نیز که در بند (الف) از پاراگراف (۱)- این سند در تعریف «طرف» آمده است، یعنی ماهیت تجاری قراردادهای انتقال فناوری مورد تایید قرار می‌گیرد.

۸۴ لازم به ذکر است که در بیش‌تر موارد، معامله‌ی انتقال فناوری، ترکیبی از انتقال اطلاعات، سخت‌افزار، ماشین‌آلات و خدماتی چون آموزش و حتی انتقال نیروی انسانی است. در نتیجه، این معاملات می‌توانند طیف وسیعی از ترتیبات را در برگیرند.

85. International Cooperation Agreements.

86. *Ibid.*, pp. 800-801.

• معاملات انتقال بین‌المللی فناوری^{۸۷}

پاراگراف (۴-۱) در این فصل، در مقام تعریف این معاملات بوده است؛ چرا که روشن است انتقال فناوری ممکن است در داخل کشور صورت پذیرد یا از مرزهای کشورها عبور کند. در پیش‌نویس‌های قبلی چنین بیان شده بود که «با عبور اطلاعات از مرزهای ملی، معامله بین‌المللی می‌شود».^{۸۸}

ج. قلمرو اعمال سند

به طور کلی، در فصل اول این سند تنها پاراگراف (۵-۱) به بیان قلمرو اعمال سند پرداخته و بیان می‌دارد که این مجموعه مقررات رفتاری به صورت فراگیر و جهانی در قلمرو خود اعمال می‌شود و اطراف تمام قراردادهای انتقال فناوری را در تمام کشورها و گروه کشورها، صرف‌نظر از نظام سیاسی یا اقتصادی و یا سطح توسعه‌ی آنها مورد خطاب قرار می‌دهد. این قسمت کاملاً منطبق با خواسته‌ی کشورهای در حال توسعه مبنی بر ایجاد سندی الزام‌آور در سطح جهانی است که تمام قراردادهای انتقال فناوری را که یک طرف آن‌ها دولت یا شرکت دولتی است و یا بین اشخاص خصوصی از هر دو طرف منعقد می‌شوند، پوشش دهد.

۲.۲. اهداف و اصول سند

در فصل دوم این پیش‌نویس، مفصل‌تر از قسمت مقدمه که اهداف عمومی سند را بیان کرده بود، به مسئله‌ی اهداف و اصول اساسی پرداخته شده است.^{۸۹}

87. International Transfer of Technology Transactions.

88. "The transaction is rendered international by fact of the information being transferred across national boundaries".

۸۹. برخی نویسندگان معتقدند که در کنار فصول اول و دوم، می‌توان فصل‌های سوم، چهارم و هفتم را نیز به عنوان بخش‌های تعیین‌کننده‌ی اصول مبنایی در نظر گرفت. برای نمونه ببینید:

Rissanen, *op. cit.*, p. 149.

الف. اهداف

- هدف اولیه از تدوین چنین سندی، ایجاد استانداردهای عمومی و منصفانه‌ای بوده است که بر مبنای آن‌ها، روابط طرفین قراردادهای انتقال فناوری و دولت‌های درگیر، با در نظر گرفتن دو امر مهم، تنظیم گردند. آن دو امر عبارت‌اند از:
اول این که منافع قانونی و مشروع اطراف این قراردادها در نظر گرفته شوند و دوم آن که به نیازهای خاص کشورهای در حال توسعه جهت تکمیل اهداف توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی‌شان توجه گردد.^{۹۰}
- ملاحظه می‌شود که اساساً این مجموعه مقررات برای قاعده‌مند نمودن روابط قراردادی در عرصه‌ی انتقال بین‌المللی فناوری ایجاد شده است و در این پاراگراف، دو امر یادشده، نشان‌دهنده‌ی توجه به مواضع هر دو گروه کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه است.
- هدف مهم دیگر سند، «تقویت اعتماد و اطمینان متقابل بین اطراف این قراردادها و دولت‌های آن‌ها»^{۹۱} می‌باشد.
- هم‌چنین در این سند، تلاش بر این بوده است که «معاملات انتقال فناوری، به ویژه در مواردی که کشورهای در حال توسعه نیز درگیرند، تحت شرایطی تقویت گردند که موقعیت چانه‌زنی اطراف این قراردادها به گونه‌ای متعادل باشد که از سوءاستفاده‌های طرف قوی‌تر جلوگیری به عمل آید و در نتیجه منجر به توافقات رضایت‌بخش برای هر دو طرف گردد».^{۹۲}

۹۰. پاراگراف (۱-۲) از فصل دوم سند، بند اول.

۹۱. همان پاراگراف، بند دوم.

۹۲. همان پاراگراف، بند سوم.

- پس از این سه هدف اصلی، اهداف دیگری نیز برشمرده شده‌اند که شاید بتوان آن‌ها را در موارد زیر خلاصه نمود:
- ✓ تقویت جریان آزاد اطلاعات فنی، به ویژه در مورد دسترسی به فناوری‌های جای-گزین برای قادر ساختن تحصیل‌کنندگان نسبت به ارزیابی، انتخاب، انطباق، توسعه و استفاده از فناوری.^{۹۳}
  - ✓ تسهیل و تقویت جریان بین‌المللی فناوری جهت افزایش توانایی‌های علمی و فنی تمام کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه به منظور افزایش مشارکت آن‌ها در تولید و تجارت جهانی.^{۹۴}
  - ✓ تسهیل قانون‌گذاری، اجرای قوانین، مقررات و سیاست‌های ملی در خصوص انتقال فناوری با در نظر داشتن هنجارهای بین‌المللی.^{۹۵}
  - ✓ تقویت ترتیبات کافی در جهت ارایه‌ی اطلاعات لازم در مورد عناصر مختلف فناوری مورد انتقال برای ارزیابی فنی، مالی و سازمانی معامله، با اجتناب از افشای نابه‌جای اطلاعات.^{۹۶}
  - ✓ تعیین اقدامات تجاری محدودکننده‌ای که طرفین این قراردادها باید از آن‌ها خودداری کنند.^{۹۷}
  - ✓ ارایه‌ی مجموعه‌ای مناسب از مسئولیت‌ها و تعهدات طرفین قراردادهای انتقال فناوری با در نظر گرفتن منافع قانونی و تفاوت قدرت چانه‌زنی آن‌ها.^{۹۸}

۹۳. همان پاراگراف، بند چهارم.

۹۴. همان پاراگراف، بند پنجم.

۹۵. همان پاراگراف، بند هفتم.

۹۶. همان پاراگراف، بند هشتم.

۹۷. همان پاراگراف، بند نهم.

۹۸. همان پاراگراف، بند دهم.

برای تحقق این اهداف در فصول دیگر این سند، به ویژه در فصل‌های چهارم و پنجم مقرراتی تدوین شده است که به اطراف این قراردادها بیان می‌کند چگونه می‌توانند با اقدامات خود زمینه‌ی برآورده شدن اهداف سند و به طور خاص اهداف انتقال فناوری را فراهم آورند.

ب. اصول

اولین اصل این سند، تاکید بر قلمرو جهانی اعمال آن است.^{۹۹} هم‌چنین تصریح می‌شود که دولت‌ها حق دارند نسبت به ایجاد یا تسهیل قواعد ناظر بر انتقال فناوری اقدام نمایند، مشروط بر آن‌که تعهدات بین‌المللی خود و منافع قانونی تمام اطراف این رابطه‌ی حقوقی را در نظر گرفته و به تشویق انتقال فناوری تحت شرایط متعارف، منصفانه و مرضی‌الطرفین پردازند.^{۱۰۰} ضمن آن‌که باید اصل حاکمیت و استقلال سیاسی دولت‌ها و اصل برابری حاکمیت دولت‌ها نیز در تنظیم این قواعد مورد شناسایی قرار گیرند.^{۱۰۱}

در بند چهارم از پاراگراف (۲-۲) در این فصل، بر لزوم همکاری دولت‌ها در انتقال بین‌المللی فناوری به منظور تقویت رشد اقتصادی در جهان، به ویژه در کشورهای در حال توسعه تاکید گردیده و این مهم، یکی از عوامل حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، تقویت رشد و ثبات اقتصادی بین‌المللی و رفاه عمومی ملت‌ها تلقی شده است.

تعیین مسئولیت مجزای طرفین قرارداد و دولت‌ها، در فرضی که خود آن‌ها به طور مستقیم طرف قرارداد نیستند، و اهمیت توجه به منافع متقابل طرفین که منجر به حفظ و افزایش جریان بین‌المللی فناوری می‌شود، از دیگر اصول یادشده در این سند می‌باشد.^{۱۰۲}

۹۹. پاراگراف (۲-۲) از فصل دوم سند، بند اول.

۱۰۰. همان پاراگراف، بند دوم.

۱۰۱. همان پاراگراف، بند سوم.

۱۰۲. همان پاراگراف، بندهای پنجم و ششم.

هم‌چنین در این سند، «حمایت از حقوق مالکیت صنعتی اعطا شده به موجب قوانین ملی کشور انتقال‌دهنده‌ی فناوری، به رسمیت شناخته می‌شود».^{۱۰۳} در عین حال برای طرف‌های انتقال‌دهنده‌ی فناوری، تکلیف به احترام گذاردن به حاکمیت و قوانین کشور تحصیل‌کننده‌ی فناوری - هنگامی که در آن فعالیت می‌کنند - و توجه به سیاست‌های توسعه‌ای آن کشور و مشارکت اساسی در توسعه‌ی آن پیش‌بینی شده است.^{۱۰۴}

ملاحظه می‌شود که در این اصول به منافع هر دو طرف تامین‌کننده و تحصیل‌کننده‌ی فناوری به خوبی توجه شده و در تنظیم حقوق و تکالیف طرفین این رابطه‌ی قراردادی توازن لازم برقرار گردیده است. علاوه بر آن، به نظر می‌رسد که رعایت این اصول در انعقاد قراردادهای انتقال بین‌المللی فناوری و تدوین قوانین ملی در این خصوص موجب تنظیم هر چه بهتر رابطه‌ی حقوقی بین دو طرف تامین‌کننده و تحصیل‌کننده‌ی فناوری می‌شود.

۲.۳. مقررات ملی ناظر بر قراردادهای انتقال فناوری

هدف اصلی از وضع قوانین ملی راجع به انتقال فناوری، اعمال نظارت ملی بر قراردادهای انتقال فناوری است تا انتقال‌های صورت‌گرفته به موجب این قراردادها، در راستای رشد اقتصاد ملی کشورها باشد. در این قوانین، تلاش می‌شود مقرراتی در جهت سیاست‌های اقتصادی کشور تدوین گردد و مسلماً بسته به آن که کشور تصویب‌کننده‌ی سرمایه‌فرست باشد یا سرمایه‌پذیر، مفاد قوانین یادشده نیز متفاوت خواهد بود.

دولت‌ها اغلب با تدوین این قوانین، به سیاست‌گذاری در خصوص شیوه و نوع قراردادهای انتقال فناوری می‌پردازند. به عنوان نمونه، ممکن است کشوری در یک زمان

۱۰۳. همان پاراگراف، بند هشتم.

۱۰۴. همان پاراگراف، بند نهم.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^{۱۰۵} را تشویق کند و در زمانی دیگر، قرارداد اعطای مجوز بهره‌برداری^{۱۰۶} یا مشارکت انتفاعی^{۱۰۷} را^{۱۰۸} بی‌گمان شیوه‌ی تنظیم این قوانین، بر جذب فناوری تاثیر شگرفی خواهد داشت. به عنوان نمونه، وضع مقررات بسیار محدودکننده، موجب کاهش جذب سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال فناوری می‌شود.

در فصل سوم از این پیش‌نویس، مقرر شده که دولت‌ها حق دارند برای تصویب، اصلاح و یا تغییر قوانین، مقررات و سیاست‌های ملی خود در ارتباط با قراردادهای انتقال فناوری، اقدامات مذکور در پاراگراف (۳-۴) را انجام دهند؛ مشروط بر آن که موارد زیر را در نظر بگیرند:

«شناسایی ارتباط نزدیک بین جریان فناوری با شرایط قبول این جریان، تقویت فضای مطلوب و سودمند برای انتقال بین‌المللی فناوری، توجه منصفانه به منافع قانونی تمام اطراف قرارداد، تشویق و تسهیل انتقال فناوری تحت شرایط مرضی‌الطرفین، منصفانه و متعارف، در نظر گرفتن عوامل مختلف شکل‌دهنده‌ی این قراردادها مانند شرایط محلی و ماهیت فناوری مورد انتقال و توجه به سازگاری این قوانین با تعهدات بین‌المللی آن کشور»^{۱۰۹}.

بی‌گمان توجه به این مسایل از سوی قانون‌گذاران ملی در حوزه‌ی انتقال فناوری موجب تدوین و تنظیم قوانینی کارآمد و مدرن می‌گردد که به دلیل سازگاری با نیازها و مقتضیات تجارت بین‌المللی فناوری از مقبولیتی جهانی برخوردار بوده و تا تصویب سندی

105. Foreign Direct Investment (FDI).

106. Licence Agreement.

107. Joint-Venture.

108. Saggi, Kamal, "Trade, Foreign Direct Investment, and International Technology Transfer: A Survey", The World Bank Research Observer, Vol. 17, No. 2, 2002, pp. 221-222.

۱۰۹. پاراگراف (۳-۱) از سند، بندهای اول تا ششم.

بین‌المللی در این خصوص، از سوی اطراف این قراردادها به عنوان قانون حاکم بر قرارداد انتخاب گردد.

اقداماتی که کشورها به منظور تدوین یا اصلاح قوانین و مقررات خود، مطابق با پاراگراف (۳-۴) می‌توانند انجام دهند، عبارت‌اند از: وضع یا اصلاح مقررات مربوط به تامین اعتبار، شیوه‌ی پرداخت، سیاست‌های تعیین قیمت و رفتار مالیاتی، تعیین شرایط و معیار نوعی برای مذاکره‌ی مجدد در این نوع قراردادها، مشخص نمودن شرایط ارزیابی قرارداد، پیش‌بینی سازوکارها و اشکال سازمانی و یا اداری برای ارزیابی یا ثبت این قراردادها و تصویب مقرراتی به منظور کنترل شرکت‌های داخلی واردکننده‌ی فناوری.

در این قسمت، موضوعات اصلی که قانون‌گذاران ملی در هنگام تنظیم و تدوین قوانین مربوط به انتقال فناوری باید در نظر بگیرند، مشخص شده‌اند. این موضوعات به دو دسته قابل تقسیم هستند: اول، مسایلی که دولت‌ها به منظور تامین منافع ملی خود ناگزیر از اعمال نوعی کنترل و نظارت اداری نسبت به آن‌ها هستند؛ مواردی مانند سیاست‌های تعیین قیمت، رفتار مالیاتی و یا ارزیابی و ثبت این قراردادها. این دسته از موضوعات اغلب با تصویب قوانین آمره سازمان‌دهی می‌شوند. دسته دوم، مواردی هستند که بیش‌تر به شرایط و ارکان قرارداد انتقال بین‌المللی فناوری مربوط می‌شوند و قانون‌گذاران ترجیح می‌دهند با تصویب قوانین تکمیلی راهنمایی برای اطراف این قراردادها فراهم کنند و یا خلا ناشی از سکوت آن‌ها را جبران نمایند.

۲.۴. اقدامات تجاری محدودکننده^{۱۱۰}

فصل چهارم این پیش‌نویس، دربردارنده‌ی مقرراتی در ارتباط با اقدامات تجاری محدودکننده است. در این خصوص، اختلافات میان کشورهای شرکت‌کننده آن قدر

---

110. Restrictive Business Practices.

شدید بود که هر یک از گروه‌ها عنوان خاصی را برای این بحث ارایه می‌کردند؛ گروه کشورهای درحال توسعه «تدوین و قاعده‌مندسازی رویه‌ها و ترتیبات انتقال فناوری»^{۱۱۱}، گروه کشورهای صنعتی «اقدامات تجاری محدودکننده»^{۱۱۲} و گروه کشورهای بلوک شرق «ممنوعیت تبعیض سیاسی و اقدامات تجاری محدودکننده»^{۱۱۳} را عنوانی مناسب می‌دانستند.^{۱۱۴}

همان‌گونه که بیان گردید کشورهای درحال توسعه، اغلب برای دستیابی به فناوری مورد نیاز خود ناگزیر از انعقاد قراردادهای انتقال فناوری با شرکت‌های چندملیتی از کشورهای توسعه‌یافته هستند و این شرکت‌ها برای تامین منافع درازمدت خود به درج شروط محدودکننده‌ای در این قراردادها می‌پردازند که در بسیاری از موارد، موجب کاهش کارایی فناوری واردشده برای طرف تحصیل‌کننده‌ی فناوری می‌گردد و گاه منجر به وابستگی فنی او نیز می‌شود.

بنابراین از آن‌جا که استقلال در حوزه‌ی فناوری، از اهداف مهم کشورهای درحال توسعه است، ممنوعیت بیش‌تر این اقدامات نه تنها موجب تشویق شرکت‌های واردکننده به جذب و استفاده از فناوری خواهد شد،^{۱۱۵} بلکه یکی از راه‌های ایجاد تعادل در قدرت چانه‌زنی طرفین است.^{۱۱۶} به این ترتیب، می‌توان گفت تمام موارد ممنوعیت اقدامات محدودکننده، ارتباط مستقیمی با حمایت از اقتصاد کشورهای درحال توسعه دارد.

111. The Regulation of Practices and Arrangements Involving the Transfer of Technology.

112. Restrictive Business Practices.

113. Exclusion of Political Discrimination and Restrictive Business Practices.

114. Rissanen, *op. cit.*, p. 152.

115. Skelton, *op. cit.*, p. 393.

116. Teece, *op. cit.*, p. 89.

اختلاف نظرهای اساسی دو گروه کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه در مورد اقدامات محدودکننده‌ای که درج آن‌ها در قرارداد باید به طور مطلق ممنوع باشد، باعث شد که در آغاز این فصل، قسمتی به عنوان «مقدمه»^{۱۱۷} پیش‌بینی شود. شاید بتوان مقدمه‌ی این فصل را چنین عبارت‌پردازی نمود:

«در موقعیت‌هایی که قدرت چانه‌زنی طرفین قراردادهای انتقال فناوری برابر نیست، به طور خاص هنگامی که طرف تحصیل‌کننده‌ی فناوری، شرکتی از کشورهای درحال توسعه است، طرفین باید از درج شروطی در قرارداد که بدون دلیل قابل قبول موجب تحدید ناروای حقوق و امکانات طرف تحصیل‌کننده می‌شوند، خودداری کنند».^{۱۱۸}

به منظور تدوین این اقدامات، ابتدا کشورهای درحال توسعه، حدود چهل مورد از اقدامات ممنوعه را که بیش‌تر از قوانین کشورهای آمریکای لاتین نشأت گرفته بودند، پیشنهاد دادند. اما کشورهای توسعه‌یافته با این مسئله به عنوان محدودیتی غیرقابل قبول بر آزادی قراردادها مخالفت نموده و معتقد بودند که سوءاستفاده از این اقدامات، باید در چارچوب حقوق رقابت کنترل گردد و متنی را در همین چارچوب ارایه کردند که فقط هشت مورد از چهل مورد پیشنهادی کشورهای درحال توسعه را در برمی‌گرفت.^{۱۱۹}

در نسخه‌ی سال ۱۹۸۵ این پیش‌نویس، چهارده اقدام تجاری محدودکننده که طرفین باید از شرط نمودن آن‌ها در قرارداد خودداری کنند، احصا شده است که در زیر به اختصار به توضیح برخی از آن‌ها می‌پردازیم:

117. Chapeau.

118. Rissanen, *op. cit.*, p. 153.

119. *Ibid.*, p. 151.

- شرط بازگرداندن [انحصاری]^{۱۲۰} پیشرفت‌های فناوری^{۱۲۱}: شرطی که به موجب آن «طرف تامین‌کننده‌ی فناوری، از طرف تحصیل‌کننده بخواهد پیشرفت‌های فناوری تحصیل‌شده را [به طور انحصاری]^{۱۲۲} [یا]^{۱۲۳} بدون در نظر گرفتن عوض یا تعهدی متقابل، در اختیار طرف تامین‌کننده یا شرکت مشخص شده از سوی او قرار دهد»^{۱۲۴} و به عبارتی پیشرفت‌های فناوری را به او بازگرداند.
- شرط معامله‌ی انحصاری^{۱۲۵}: «شرطی که آزادی طرف تحصیل‌کننده را در انعقاد قراردادهای فروش، نمایندگی و یا تولید محصولات یا فناوری‌های مشابه یا در تحصیل فناوری رقیب، محدود نماید؛ در شرایطی که چنین محدودیت‌هایی برای تضمین دستیابی به منافع قانونی، به طور خاص حصول اطمینان از محرمانه ماندن فناوری مورد انتقال یا ... ضروری نباشد».^{۱۲۶}
- محدودیت‌های تحقیقاتی^{۱۲۷}: در این موارد طرف تامین‌کننده، فعالیت‌های تحقیقاتی طرف تحصیل‌کننده را به گونه‌ای محدود می‌کند که مانع از ادامه‌ی تحقیق و

۱۲۰. درج علامت دو ستاره بالای واژه‌ی «انحصاری»، گویای آن است که بنا بر نظر مذاکره‌کنندگان گروه کشورهای توسعه‌یافته این شرط تنها در صورتی باید به عنوان اقدامی محدودکننده، ممنوع باشد که طرف تامین‌کننده‌ی فناوری به موجب آن از طرف تحصیل‌کننده بخواهد پیشرفت‌های فناوری مورد انتقال را منحصرًا به او بازگرداند.

121. Grant-Back Provision.

- ۱۲۲. در سند قید شده که این عبارت، بنا بر نظر گروه کشورهای توسعه‌یافته درج شده است.
- ۱۲۳. در سند مشخص شده که این حرف، بنا بر نظر گروه کشورهای درحال توسعه قید شده است.
- ۱۲۴. قسمت (ب) از فصل چهارم، پاراگراف اول.

125. Exclusive Dealing.

۱۲۶. همان قسمت، پاراگراف سوم.

127. Restrictions on Research.

توسعه او در ارتباط با جذب و انطباق فناوری مورد انتقال با شرایط محلی گردد و یا آزادی او را نسبت به شروع برنامه‌های تحقیق و توسعه در ارتباط با محصولات، فرایندها و یا تجهیزات جدید محدود می‌نماید.^{۱۲۸}

• محدودیت در استفاده از نیروی انسانی^{۱۲۹}: در این مورد، طرف تامین‌کننده از طرف تحصیل‌کننده می‌خواهد نیروی انسانی تعیین‌شده از سوی او را به کار گیرد، درحالی‌که این امر برای انتقال موفقیت‌آمیز و موثر فناوری ضرورت ندارد و یا طرف تحصیل‌کننده را در شرایطی که به قدر کافی به نیروهای محلی آموزش‌دیده دسترسی دارد، وادار به ادامه‌ی استفاده از نیروهایی که خود معرفی کرده، می‌نماید.

• تعیین قیمت^{۱۳۰}: با درج چنین شرطی، طرف تامین‌کننده برای محصولات تولید شده یا خدمات ارائه‌شده توسط طرف تحصیل‌کننده با استفاده از فناوری مورد انتقال، تعیین قیمت می‌نماید.^{۱۳۱}

• محدودیت بر انطباق^{۱۳۲}: به این معنا که طرف تامین‌کننده، مانع از انطباق فناوری واردشده با شرایط محلی از سوی طرف تحصیل‌کننده گردد؛ حتی در شرایطی که طرف تحصیل‌کننده، این کار را با مسئولیت خود و بدون استفاده از نام، علائم تجاری یا خدماتی و یا نام تجاری تامین‌کننده انجام دهد، مگر در موردی که این انطباق‌ها بر محصولات تولیدشده یا فرایند تولید تأثیر سوء بگذارد.

۱۲۸. در سند بیان شده که دو گروه کشورهای توسعه‌یافته و بلوک شرق، تنها محدودیت‌های غیرمتعارف (Unreasonable) از این دست را ممنوع می‌دانستند.

129. Restrictions on Use of Personnel.

130. Price Fixing.

۱۳۱. در این مورد نیز گروه کشورهای توسعه‌یافته، صرفاً تعیین قیمت غیرموجه (Unjustifiable) را محدودیتی ناروا و ممنوع قلمداد می‌کردند.

132. Restrictions on Adaptations.

- قراردادهای انحصاری فروش یا نمایندگی^{۱۳۳}: طرف تامین‌کننده مقرر کند که طرف تحصیل‌کننده، حق فروش یا نمایندگی انحصاری محصولات تولیدشده با استفاده از فناوری انتقال‌یافته را به او یا شخص تعیین‌شده از سوی او اعطا نماید.
  - ترتیبات پیوندی^{۱۳۴}: ترتیباتی که به موجب آن، طرف تامین‌کننده مقرر کند که طرف تحصیل‌کننده برای تحصیل فناوری مورد نیاز خود، دیگر محصولات یا فناوری تامین‌کننده را نیز قبول کند. در واقع خرید فناوری اضافی، اختراعات، کالاها یا خدمات آتی تامین‌کننده به عنوان شرطی برای تحصیل فناوری مورد نیاز بر طرف تحصیل‌کننده تحمیل می‌گردد.
- لازم به توضیح است که کشورهای توسعه‌یافته در مورد ترتیبات پیوندی، قید «ناروا»^{۱۳۵} را درج نموده‌اند؛ زیرا که به درستی تمام انواع ترتیبات پیوندی، ناروا نبوده و گاه در انتقال بین‌المللی فناوری، دلایل مدیریتی یا فنی برای انتقال پیوندی برخی محصولات وجود دارد.^{۱۳۶} به عنوان نمونه، ممکن است ترتیبی پیوندی برای تضمین کنترل کیفی فناوری منتقل شده ضروری باشد و یا تامین‌کنندگان برای ارایه‌ی فناوری یا دانش فنی مورد نظر به همراه دیگر محصولات یا خدمات در یک بسته، دلایل موجهی داشته باشند؛^{۱۳۷} اما گاه هم این ترتیبات فقط برای تحمیل قیمت‌های بیش‌تر بر طرف تحصیل‌کننده و انتقال فناوری‌های از رده خارج به او می‌باشد.

133. Exclusive Sales or Representation Agreements.

134. Tying Arrangements.

135. Unduly.

136. Teece, *op. cit.*, p. 91.

۱۳۷. مطالعات موردی نشان می‌دهند که محتوای بسته‌ی فناوری (Technology Package) کاملاً به نوع صنعت، توانایی‌های طرف گیرنده و دوره‌ی حیات فناوری بستگی دارد. ببینید:

- محدودیت بر تبلیغات^{۱۳۸}: در این مورد، طرف تامین‌کننده انجام تبلیغات از سوی طرف تحصیل‌کننده را به طرز غیرمتمتعافی^{۱۳۹} محدود می‌کند؛ مگر آن‌که این محدودیت‌ها، در مواردی که در تبلیغات به نام، علائم تجاری یا خدماتی و یا نام تجاری تامین‌کننده اشاره می‌شود، برای جلوگیری از لطمه به حسن شهرت تامین‌کننده ضروری باشد و یا برای اجتناب از توجه مسئولیت ناشی از کالا به تامین‌کننده به دلایل قانونی، و یا به منظور حفظ محرمانگی فناوری مورد انتقال لازم باشد.
- در این فصل از پیش‌نویس، به موارد دیگری از اقدامات تجاری محدود‌کننده مانند محدودیت بر صادرات^{۱۴۰}، ترتیبات اشتراک در چندین امتیاز بین گروهی از تولیدکنندگان^{۱۴۱} یا اعطای مجوز بهره‌برداری متقابل^{۱۴۲} و محدودیت پس از انقضای مدت

Contractor, and Sagafi-Nejad, *op. cit.*, p. 116.

138. Restrictions on Publicity.

۱۳۹. در سند مشخص شده که این قید از سوی گروه کشورهای توسعه‌یافته درج شده است.

140. Export Restrictions.

141. Patent Pool Agreement.

به موجب این قرارداد، کنسرسیومی از دو یا چند شرکت صاحب امتیاز در زمینه‌ی فناوری خاصی ایجاد می‌شود که استفاده از امتیازات خود را با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند. برای کسب اطلاعات بیش‌تر ببینید:

Lerner, Josh, and Strojwas, Marcin, and Tirole, Jean, "The Design of Patent Pools: The Determinants of Licensing Rules", 2005, at: <http://www.people.hbs.edu/jlerner/PatPoolEmpiricalPaper.pdf>, accessed May 25, 2010; Clark, Jeanne, and Piccolo, Joe, and Stanton, Brian, and Tyson, Karin, "Patent Pools: A Solution to the Problem of Access in Biotechnology Patents?", United States Patent and Trademark Office, 2000, at: <http://www.uspto.gov/web/offices/pac/dapp/opla/patentpool.pdf>, accessed July 15, 2010.

142. Cross-Licensing Agreement.

قرارداد^{۱۴۳} اشاره شده است که در تمام این موارد، محدودیت‌هایی برای طرف تحصیل‌کننده نسبت به استفاده از فناوری تحصیل‌شده در فعالیتهای اقتصادی او ایجاد می‌شود. از آنجا که چنین اقدامات تجاری محدودکننده‌ای اغلب مانع از استقلال اقتصادی کشورهای درحال توسعه می‌شوند، تهیه‌کنندگان این سند پیش‌نویس بر ممنوعیت درج آن‌ها در قرارداد تاکید داشته‌اند؛ اگرچه تعارض منافع دو طرف تامین‌کننده و تحصیل‌کننده‌ی فناوری موجب اختلاف نظر فراوان آن‌ها در این خصوص بوده است.

برخی معتقدند فهرست ارایه شده در این پیش‌نویس حاوی موارد زیادی از شروط غیرضروری و سخت‌گیرانه است، چراکه باید توجه داشت که برخی از شروط محدودکننده در قراردادهای اعطای مجوز بهره‌برداری و دانش فنی برای حفاظت از آن فناوری لازم هستند.^{۱۴۴} با وجود این، به نظر می‌رسد شروط مربوط به بازگرداندن پیشرفت‌های فناوری، محدودیت در استفاده از نیروی انسانی، تعیین قیمت، محدودیت در انطباق، ترتیبات پیوندی و محدودیت بر صادرات، از نظر تمام گروه‌ها به صورت موجهی ممنوع باشند.^{۱۴۵}

اختلاف نظر اصلی دو گروه کشورهای توسعه‌یافته (گروه ب) و کشورهای درحال توسعه (گروه ۷۷) در مورد این اقدامات این بود که کشورهای توسعه‌یافته می‌خواستند این اقدامات به موجب حقوق رقابت کنترل شوند و فقط اقداماتی که به نحو نامعقولی تجارت را محدود می‌کنند، مورد احصا قرار گیرند.^{۱۴۶} آن‌ها معتقد بودند که آنچه مهم است

143. Restrictions after Expiration of Arrangement.

144. Teece, *op. cit.*, p. 89.

145. Skelton, *op. cit.*, p. 393.

146. Muchlinski, *op. cit.*, p. 840.

حمایت از تجارت آزاد و رقابت آزاد در برابر سوءاستفاده‌های انحصارها، کارتل‌ها و شرکت‌های با موقعیت مسلط و دیگر محدودیت‌های نارواست. ضمن آن که قواعد حقوق رقابت در سطح بین‌المللی نیز قابل اعمال بوده و این می‌تواند موجب اطمینان خاطر کشورهای در حال توسعه گردد. از نظر آن‌ها، اگر در مورد خاصی درج چنین شرایطی در قرارداد موجب محدودیت یا سوءاستفاده نمی‌شود، نباید آن شرط را به طور کلی ممنوع دانست و لازم است این مسئله در هر مورد به طور جداگانه بررسی شود و دقیقاً برای چنین مواردی است که فروض و استثنائات قاعده‌ی منطق^{۱۴۷} در حقوق رقابت ایجاد شده‌اند.^{۱۴۸}

در مقابل، گروه کشورهای در حال توسعه معتقد بودند این اقدامات ذاتاً ناعادلانه هستند؛ چراکه محصول قدرت چانه‌زنی بالاتر طرف تامین‌کننده هستند.^{۱۴۹} در مجموع، نفع اعضای این گروه در این بود که تمام این موارد محدودیت، ممنوع گردند.

علاوه بر موارد یادشده، اختلاف نظر دیگر در این بود که با توجه به ماهیت بین‌المللی این مجموعه مقررات، چنانچه انتقال فناوری در خارج از مرزهای ملی، بین شرکت‌های فرعی شرکتی چندملیتی صورت پذیرد، آیا مقررات این فصل باید بر چنین معاملاتی نیز حاکم باشد؟^{۱۵۰} به عبارت دیگر، آیا درج این شروط محدودکننده در قراردادهای انتقال فناوری بین اجزای شرکت چندملیتی نیز باید ممنوع گردد؟ پاسخ کشورهای توسعه‌یافته

147. Rule of Reason.

148. Rissanen, *op. cit.*, p. 153.

149. Muchlinski, *op. cit.*

۱۵۰. علت طرح این پرسش، حجم بالای معاملات بین واحدهای شرکت‌های چندملیتی (Intra-Firm Trade)، در فواصل سال‌های ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۷ بود که چیزی بین شصت و شش تا نود درصد از جریان فناوری را به خود اختصاص می‌داد که این سهم در طول زمان افزایش یافته است. ببینید:

Saggi, *op. cit.*, p. 207.

منفی و پاسخ کشورهای درحال توسعه مثبت بود. از نظر کشورهای توسعه‌یافته، حقوق رقابت، اعمال مقررات این فصل را در روابط بین شرکت مادر و شرکت‌های فرعی آن، از نظر منطقی غیرممکن می‌داند؛ زیرا از آنجا که این شرکت‌ها شخصیت واحدی را تشکیل می‌دهند، در روابط فی‌مابین خود با یکدیگر رقابت نمی‌کنند.^{۱۵۱} علاوه بر آن، با توجه به آن که شرکت‌های عضو چنین گروه‌هایی منافع اقتصادی واحدی را دنبال می‌کنند و در نتیجه قصد سوءاستفاده از و یا اضرار به یکدیگر را ندارند، به نظر می‌رسد که اعمال چنین مقرراتی بر روابط بین آن‌ها به طرز نادرستی اصل حاکمیت اراده و آزادی قراردادی را خدشه‌دار می‌کند.

۲.۵. مسئولیت‌ها و تعهدات طرفین

پیش‌تر بیان گردید که برای تحقق اهداف یادشده در فصل دوم، رعایت مقرراتی از سوی طرفین این قراردادها، به ویژه شرکت‌های چندملیتی ضروری است؛ به این منظور در فصول چهارم و پنجم، تعهداتی برای طرفین پیش‌بینی شده است. در فصل چهارم، این تعهدات جنبه‌ی سلبی دارند، یعنی فهرستی از اقدامات تجاری محدودکننده‌ای که تأمین‌کنندگان فناوری باید از شرط کردن آن‌ها در قرارداد خودداری نمایند، بیان شده است. در مقابل، فصل پنجم دربردارنده‌ی تعهداتی با ماهیت ایجابی است؛ یعنی به مسئولیت‌ها و تعهدات طرفین و تضمین‌هایی که باید ارایه کنند، می‌پردازد.

در این فصل، بسیاری از مقررات مربوط به رفتار طرفین قرارداد بیان شده است. در مورد مقررات این فصل، بین تمام گروه‌های شرکت‌کننده در مذاکرات آسان‌تر توافق حاصل شده و همگی آن را «حقوق قراردادی» نامیده‌اند.^{۱۵۲} مقررات این فصل به طور

151. McCulloch, *op. cit.*, p. 120; Rissanen, *op. cit.*, pp. 152-153.

152. Rissanen, *op. cit.*, p. 151.

خاص به تمام مواردی که طرفین این قراردادها در هنگام مذاکره، انعقاد و اجرای قرارداد باید مدنظر قرار دهند، می‌پردازد و از این نظر راهنمای خوبی برای تدوین و تنظیم قراردادهای انتقال فناوری به حساب می‌آید.

در پاراگراف (۱-۵) از این فصل، به لزوم توجه طرفین قراردادهای انتقال فناوری به اهداف توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی کشورهای درگیر معامله، به ویژه طرف تحصیل‌کننده‌ی فناوری در مراحل مذاکره و انعقاد قرارداد، رعایت رویه‌های تجاری منصفانه و در نظر گرفتن توانایی‌های فنی طرفین در مراحل مذاکره، انعقاد و اجرای قرارداد تصریح شده است.

سایر مقررات این فصل، ناظر بر دو مرحله‌ی مذاکره و تنظیم قرارداد است که در زیر به اختصار بررسی می‌شوند.^{۱۵۳}

الف. مرحله‌ی مذاکره

در پاراگراف (۲-۵) مقرر شده که «هر طرف باید در این مرحله در راستای توجه به اهداف توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی، درخواست‌های طرف دیگر را که از نظر تجاری و فنی عملی هستند، برای درج در قرارداد در نظر بگیرد». درخواست‌هایی مانند: استفاده از منابع محلی در دسترس (شامل نیروی انسانی مناسب و آموزش دیده و مواد اولیه‌ی محلی، فناوری، مهارت‌های فنی و خدمات مهندسی مشاور محلی)، ارایه‌ی خدمات فنی به منظور

^{۱۵۳} از نظر برخی، ترتیبات قراردادی بیان شده در این قسمت می‌بایست به طرفین قرارداد واگذار می‌شد و ذکر آن در مجموعه مقررات رفتاری ضرورتی نداشت. برای نمونه ببینید:

Zaphiriou, "An International Code of Conduct on Transfers of Technology", *op. cit.*, p.

217.

به کارگیری فناوری مورد انتقال و افشای اطلاعات لازم^{۱۵۴} در مورد عناصر مختلف فناوری جهت ارزیابی معامله.

در پاراگراف (۳-۵) نیز با عنوان «روش‌های مذاکره‌ی تجاری»^{۱۵۵}، مسایلی که طرفین باید در مرحله‌ی مذاکرات قراردادی رعایت کنند، مورد توجه قرار گرفته است:

- هر دو طرف قرارداد باید با حسن‌نیت به منظور رسیدن به توافق بر سر شرایط متعارف و منصفانه‌ی تجاری، مذاکره نموده و قیمت یا ثمن قراردادی متعارف و عادلانه‌ای را به طور روشن تعیین نمایند. آن‌ها باید اطلاعات لازم را در اختیار یکدیگر قرار داده و اصل محرمانگی را در مورد این اطلاعات رعایت کنند.^{۱۵۶}

- «طرف تحصیل‌کننده‌ی فناوری باید در زمانی متعارف، اطلاعات لازم را در مورد شرایط فنی، اهداف توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی و قوانین راجع به انتقال فناوری خود، به طرف تامین‌کننده بدهد».^{۱۵۷}

- طرف تامین‌کننده‌ی فناوری باید اطلاعات لازم را در مورد انطباق فناوری مورد انتقال با الزامات مربوط به سلامت، ایمنی یا محیط زیست در کشور انتقال‌گیرنده، تا جایی که از آن‌ها اطلاع دارد، در اختیار طرف تحصیل‌کننده قرار دهد. هم‌چنین باید او را از هرگونه محدودیت شکلی برای انتقال فناوری و در خصوص وجود یا اعتبار حقوق مورد

۱۵۴. شایان ذکر است که در مورد افشای اطلاعات، دو گروه کشورهای درحال توسعه و بلوک شرق خواستار آمره بودن این مقرره بودند، درحالی که گروه کشورهای توسعه‌یافته نظر بر تکمیلی یا اختیاری بودن آن داشتند. ببینید:

Skelton, *op. cit.*, p. 391.

155. Business Negotiating Practices.

۱۵۶. پاراگراف (۳-۵)، قسمت (الف).

۱۵۷. همان پاراگراف، قسمت (ب).

انتقال آگاه نماید و نیز باید در صورت تقاضای طرف گیرنده، اجزا و خدمات مورد نیاز را برای استفاده از فناوری مورد انتقال در اختیار او قرار دهد.^{۱۵۸}

البته به نظر می‌رسد که مواردی چون لزوم رعایت حسن نیت یا ارایه اطلاعات مربوط به موضوع معامله جزو اصول عمومی حقوق قراردادها به حساب آمده و رعایت آن‌ها از سوی طرفین بدون ذکر در این سند یا قوانین ملی نیز الزامی است.

ب. مرحله‌ی تنظیم قرارداد

در این مرحله، چنان‌که پاراگراف (۴-۵) مقرر می‌دارد، قرارداد انتقال فناوری باید در بردارنده‌ی شروط لازم در رابطه با تعهدات قراردادی مورد قبول طرفین نسبت به مسایل زیر باشد:

- تعهدات طرف تامین‌کننده: تضمین انطباق فناوری با توصیف قراردادی، تضمین در مورد قابل استفاده بودن فناوری مورد انتقال به منظور تولید کالا یا ارایه‌ی خدمات مورد تصریح در قرارداد، تعهد او مبنی بر آن‌که در تاریخ انعقاد قرارداد، فناوری مورد نظر عاری از حقوق اشخاص ثالث باشد، تضمین حسن انجام کار و ارایه‌ی اسناد لازم به طرف تحصیل‌کننده، آموزش نیروی انسانی و تامین اجزا و لوازم یدکی مورد نیاز طرف تحصیل‌کننده.
- تعهدات طرف تحصیل‌کننده: تعهد به انتقال پیشرفت‌های فناوری مورد انتقال به طرف تامین‌کننده برای مدتی معین یا در تمام مدت حیات قرارداد، تعهد به پرداخت عوض قراردادی، تعهد به رعایت محرمانگی فناوری مورد انتقال^{۱۵۹} و نظارت بر سطح کیفی تولید در صورتی‌که از نام، علائم تجاری یا حسن شهرت طرف تامین‌کننده استفاده می‌نماید.

۱۵۸. همان پاراگراف، قسمت (ج).

۱۵۹. در مورد مسئله‌ی قلمرو و طول دوره‌ی محرمانگی نیز بین مذاکره‌کنندگان، اختلاف نظر وجود داشته است. برای نمونه ببینید:

• سایر موارد: توصیف فناوری، قانون حاکم و حل و فصل اختلافات، تعهد هر طرف برای اجتناب از انجام اقداماتی که موجب لطمه به حسن شهرت طرف دیگر شود و تعیین مسئولیت هر یک از طرفین در صورت تخلف از تعهدات قراردادی. توافق در خصوص هر یک از موارد بالا در قرارداد موجب روشن شدن قلمرو حقوق و تعهدات قراردادی هر یک از طرفین، اطمینان از اجرای تعهدات و احراز اراده‌ی واقعی طرفین در زمان انعقاد قرارداد می‌گردد.

۲.۶. سایر مقررات

از آن‌جا که مقررات فصول ششم تا نهم از این پیش‌نویس، بیش‌تر ناظر بر مسایلی هستند که در صورت تصویب نهایی سند لازم می‌نمایند، در این قسمت به اختصار مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

در فصل ششم سند، مسئله‌ی «رفتار خاص با کشورهای در حال توسعه» مورد توجه قرار گرفته است. کشورهای در حال توسعه، از آغاز مذاکرات بر موقعیت ضعیف خود تاکید داشتند. در گزارش دبیرخانه‌ی آنکتاب در سال ۱۹۷۵ به سطح پایین توانایی‌های اقتصادی و فنی شرکت‌ها در این کشورها و عدم امکان رویارویی آن‌ها با شرکت‌های چندملیتی از کشورهای توسعه‌یافته که از قدرت بالای شبه انحصاری برخوردار بودند، اشاره گردید و بیان شد که در تدوین مقررات بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری باید

Bulajic, Milan, *International Protection of Intellectual Property in the Context of the Right to Development: Comment on the German Proposal*, S.R. Chowdhury *et al.* (eds.), *The Right to Development in International Law*, Kluwer Academic Publishers, 1992, p. 302.

این مسئله مورد توجه قرار گیرد.^{۱۶۰} علاوه بر آن، در اعلامیه‌ی سازمان ملل متحد در مورد نظم نوین اقتصادی بین‌المللی^{۱۶۱} نیز بر رفتار ترجیحی و غیرمتقابل با کشورهای درحال توسعه تاکید شده است. این تاکیدها، به منظور تسریع رشد اقتصادی این کشورها و تضمین برخوردی منصفانه با آنها در روابط اقتصادی با کشورهای توسعه‌یافته صورت گرفته است. در این فصل، اقدامات مختلفی که کشورهای توسعه‌یافته باید برای کمک به توسعه و تقویت توانایی‌های علمی و فنی کشورهای درحال توسعه انجام دهند، مورد اشاره قرار گرفته است؛ اقداماتی نظیر:

تسهیل دسترسی این کشورها به اطلاعات لازم در مورد فناوری‌های مورد نیاز برای توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی آنها، کمک به این کشورها در ارزیابی و انطباق فناوری‌های موجود و ارتقای فناوری‌های ملی‌شان از طریق تسهیل دسترسی آنها به نتایج مطالعات علمی و صنعتی، مساعدت در تقویت توانایی فنی آنها با ایجاد امکانات آزمایشگاهی و موسسات آموزشی و تحقیقاتی، همکاری فعال در عرصه‌ی تحقیق و توسعه و تشویق آموزش نیروی انسانی در این کشورها.^{۱۶۲}

در نهایت، همان‌طور که در این پیش‌نویس نیز تصریح شده، ضروری است که «رفتار خاص با کشورهای درحال توسعه متناسب با اهداف توسعه‌ی اجتماعی - اقتصادی، سطح توسعه‌ای و مشکلات و شرایط خاص این کشورها صورت پذیرد».^{۱۶۳}

160. Skelton, *op. cit.*, p. 383.

161. UN General Assembly Declaration on the Establishment of a New International Economic Order (NIEO) 1974, *op. cit.*, para. 4 (n).

۱۶۲. پاراگراف (۱-۶) از سند.

۱۶۳. پاراگراف (۴-۶) از سند.

در فصل هفتم با عنوان «همکاری بین‌المللی»، کشورهای مذاکره‌کننده، لزوم همکاری مناسب بین‌المللی بین دولت‌ها، سازمان‌های بین‌الدولی و نهادها و ارکان سازمان ملل متحد را برای تسهیل جریان بین‌المللی فناوری به منظور تقویت توانایی‌های فنی تمام کشورها و در راستای اجرای این مجموعه مقررات به رسمیت می‌شناسند.^{۱۶۴}

همکاری بین‌المللی بین دولت‌ها در سطوح مختلف دوجانبه، چندجانبه، منطقه‌ای و بین‌منطقه‌ای می‌تواند شامل اقدامات زیر باشد:

تبادل اطلاعات فنی در مورد فناوری‌های در دسترس و موارد جای‌گزین، تبادل اطلاعات در مورد تجربه‌ی حل مشکلات مربوط به انتقال فناوری^{۱۶۵}، مبادله‌ی اطلاعات مربوط به تکمیل قوانین ملی راجع به انتقال فناوری، مشورت در راستای هماهنگ‌سازی قوانین و سیاست‌های ملی انتقال فناوری، تقویت برنامه‌های مشترک تحقیقاتی و انعقاد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی برای اجتناب از تحمیل مالیات‌های مضاعف بر پرداخت‌ها و درآمدهای ناشی از قراردادهای انتقال فناوری.^{۱۶۶}

در فصل هشتم از پیش‌نویس با عنوان «تشکیلات رسمی بین‌المللی»^{۱۶۷}، ایجاد مرجعی برای بازبینی این مجموعه مقررات و نظارت بر اجرای آن پس از تصویب نهایی، پیش‌بینی

۱۶۴. پاراگراف (۷-۱) از سند.

۱۶۵. لازم به ذکر است که سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۳ گزارشی را تحت نظارت آنکثاد در مورد تجربه‌های عملی موفقیت‌آمیز انتقال فناوری در راستای ادغام کشورهای درحال توسعه در اقتصاد جهانی منتشر نموده است که می‌تواند حاوی نکات ارزنده‌ای در خصوص انتقال فناوری برای دیگر کشورهای درحال توسعه باشد. ببینید:

UNCTAD/ITE/IPC/2003/6, Transfer of Technology for Successful Integration into the Global Economy, United Nations Publication, New York and Geneva, 2003, at: http://www.unctad.org/en/docs/iteipc20036_en.pdf, accessed May 20, 2010.

۱۶۶. پاراگراف (۷-۲) از سند.

167. International Institutional Machinery.

شده است. با وجود توافق کلی گروه‌های مذاکره‌کننده نسبت به ایجاد چنین مرجعی که قرار بود در آنکتاب تشکیل شود، در مورد ماهیت آن توافقی حاصل نشد^{۱۶۸} و در رابطه با ماموریت یا وظایف آن نیز اختلافاتی بروز نمود.^{۱۶۹} با این حال، چنان‌که در متن پیش‌نویس نیز تصریح شده، این مسئله مورد توافق قرار گرفت که این تشکیلات رسمی باید مرجعی برای بحث و تبادل نظر بین دولت‌ها در مورد مسایل مربوط به این مجموعه مقررات، به طور خاص در رابطه با اجرای آن و تجارب ناشی از اجرای آن، انجام دوره‌ای مطالعه و تحقیق در مورد انتقال فناوری و بررسی اقدامات دولت‌ها در سطح ملی در راستای اجرای این مجموعه مقررات باشد.^{۱۷۰}

فصل نهم یا پایانی از این پیش‌نویس، به قانون حاکم و حل و فصل اختلافات اختصاص یافته است. به غیر از موضوع اقدامات تجاری محدودکننده، این مسئله نیز از موضوعاتی بود که با اختلاف شدید شرکت‌کنندگان در مذاکرات مواجه شد و منجر به توافق نهایی در سند نگردید.

در رابطه با قانون حاکم، گروه کشورهای درحال توسعه خواستار ایجاد رژیم محدودکننده در انتخاب قانون حاکم بر قراردادهای انتقال فناوری بودند. آن‌ها می‌خواستند قانون کشور تحصیل‌کننده فناوری به عنوان قواعد آمره‌ی مناسب قرارداد شناخته شود تا

168. Bulajic, *op. cit.*

۱۶۹. با این‌که گروه کشورهای درحال توسعه اصرار داشت این نهاد به شکل مرجع تصمیم‌گیری درآید، گروه کشورهای توسعه‌یافته با این مسئله مخالفت می‌کرد. در نهایت، در پاراگراف (۲-۲-۸) مقرر گردید که این تشکیلات نمی‌تواند مانند دادگاه به قضاوت و صدور رأی در مورد اقدامات طرفین درگیر در قرارداد انتقال فناوری بپردازد. ببینید:

Rubin, Seymour J., "International Code of Conduct on the Transfer of Technology", *The American Journal of International Law*, Vol. 73, No. 3, 1979, p. 519.

۱۷۰. پاراگراف (۱-۲-۸) از سند.

از غیربومی کردن قراردادهای انتقال فناوری جلوگیری گردد. اما گروه کشورهای توسعه- یافته، خواستار آزادی طرفین در انتخاب قانون حاکم بودند و قانون مناسب را قانون کشوری می‌دانستند که ارتباط حقیقی^{۱۷۱} با قرارداد طرفین دارد.^{۱۷۲}

در مورد حل و فصل اختلافات، اختلاف نظر به مراتب بیش‌تر از مسئله‌ی قانون حاکم بود؛ گروه کشورهای درحال توسعه معتقد بودند که طرفین برای حل اختلافات خود از طریق داوری محق هستند، ولی این حق در صورتی اعمال می‌شود که در کشور تحصیل-کننده‌ی فناوری قانون مخالفی وجود نداشته باشد. در مقابل، دو گروه دیگر، خواهان آزادی بی‌قید و شرط در انتخاب داوری به عنوان شیوه‌ی حل اختلاف بودند.^{۱۷۳}

در نسخه‌ی نهایی برای ایجاد سازش بین این دو رویکرد متضاد، از سوی رییس کنفرانس پیشنهاد شد در صورتی که قوانین کشورهای متبوع طرفین، اجازه‌ی ارجاع اختلاف به داوری را بدهد، این اختلافات از طریق داوری حل و فصل شده و قواعد داوری پذیرفته شده در سطح بین‌المللی مانند قواعد داوری کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد (آنستیرال)^{۱۷۴} مورد استناد قرار گیرد.^{۱۷۵}

171. Genuine Connection with the Parties' Contract.

172. Muchlinski, *op. cit.*, p. 841; Rubin, *op. cit.*, p. 520; Zaphiriou, "Transnational Technology Protection", *op. cit.*, p. 896.

173. Muchlinski, *op. cit.*; Zaphiriou, "Transnational Technology Protection", *op. cit.*

174. UNCITRAL Arbitration Rules 1976.

175. Zaphiriou, "Transnational Technology Protection", *op. cit.*

۳. نتیجه‌گیری

در دهه‌های پنجاه و شصت میلادی، هم‌زمان با حرکت‌های استعمارزدایی و کسب استقلال سیاسی، کشورهای جهان سوم و تازه استقلال‌یافته درصدد دستیابی به استقلال و توسعه‌ی اقتصادی خود برآمدند. این کشورها که توسعه در حوزه‌ی فناوری را پیش‌شرط اساسی توسعه‌ی اقتصادی و افزایش تولید صنعتی خود می‌دانستند، ارتقای سطح فنی را در صدر سیاست‌های اقتصادی خود قرار دادند و در این راستا، ناگزیر از واردات فناوری مورد نیاز خود از کشورهای توسعه‌یافته بودند. اما مشکلات بازار انتقال فناوری در آن زمان موجب تضییع حقوق این کشورها در قراردادهای انتقال فناوری، ایجاد وابستگی فنی در آنها و به تاخیر انداختن رشد توانایی‌های آنها در این زمینه می‌گردید. در نتیجه، آنها به تدریج در روند انتقال فناوری نقش فعالی پیدا کرده و شروع به تدوین سیاست‌های واردات فناوری نمودند و از دهه‌ی ۱۹۷۰ با آنکتاب برای ایجاد مجموعه مقررات رفتاری بین‌المللی در خصوص انتقال فناوری هم‌گام شدند.

ایجاد چنین مجموعه مقرراتی در سطح بین‌المللی، اهدافی چون برابر کردن قدرت چانه‌زنی کشورهای درحال توسعه با کشورهای توسعه‌یافته و تامین‌کننده‌ی فناوری، ممنوعیت اقدامات تجاری محدودکننده، تشویق جریان آزاد اطلاعات فنی، تقویت و توسعه‌ی توانایی‌های فنی کشورهای درحال توسعه، تقویت انتقال بین‌المللی فناوری تحت شرایط سودآور برای هر دو طرف و ایجاد استانداردهای عمومی و منصفانه برای تنظیم روابط طرفین در قراردادهای انتقال بین‌المللی فناوری را در نظر داشت.

در مورد ماهیت حقوقی این سند، کشورهای درحال توسعه از همان ابتدا معتقد بودند که این مجموعه مقررات تنها در صورتی به طور موثر به تنظیم انتقال فناوری می‌پردازد که از نظر بین‌المللی، سند حقوقی الزام‌آوری باشد؛ اما کشورهای توسعه‌یافته به طور خاص نفع خود را در ایجاد سندی با ماهیت غیرالزام‌آور یا توصیه‌ای می‌دیدند که تنها به تدوین و

سامان‌دهی اصول حاکم بر معاملات انتقال فناوری پردازد. پس از تلاش‌های بی‌ثمر مذاکره‌کنندگان برای یافتن راه‌حلی رضایت‌بخش در این خصوص، چنین توافق شد که ابتدا این سند جنبه‌ی توصیه‌ای داشته باشد و پس از چهار سال، با این دید که امکان اعمال جهانی آن به عنوان سند حقوقی الزام‌آور فراهم آید، مورد ارزیابی مجدد قرار گیرد.

گروه‌های مذاکره‌کننده، حدود دو دهه به ارایه‌ی پیشنویس‌های متنوع و بحث و مذاکره در مورد مفاد مقررات این سند پرداختند، اما با وجود حصول توافق در مورد بسیاری از مسایل، برخی اختلافات عمیق در خصوص مسایلی چون اقدامات تجاری محدودکننده، قانون حاکم و حل و فصل اختلافات مانع از تصویب نهایی این سند شده است. مسلم است که چنین سندی، برای آن‌که مورد پذیرش هر دو گروه کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته قرار گیرد، نمی‌تواند فقط حاوی قواعد یک طرفه باشد؛ بلکه باید چارچوبی را برای ایجاد هماهنگی و استاندارد نمودن قواعد انتقال فناوری، با در نظر گرفتن منافع تمام اطراف درگیر در این قراردادها فراهم آورد.

این پیشنویس می‌تواند الهام‌بخش تدوین و تصویب مقرراتی در خصوص قراردادهای انتقال فناوری برای قانون‌گذار ایرانی باشد. ضمن آن‌که، در صورتی که با نزدیک شدن نظرات کشورهای درگیر در قراردادهای انتقال فناوری، شرایط برای تنظیم سندی بین‌المللی در این خصوص فراهم آید، بررسی این سند پیشنویس موجب آمادگی بیش‌تر مقامات کشورمان برای اتخاذ موضعی دقیق و هماهنگ با منافع ملی ما خواهد شد.

منابع

الف: منابع اوليه

١. اسناد

1. Agreement between the United Nations and the World Intellectual Property Organization, Art. 1, WIPO Publication, No. 111 (1975), at: <http://www.wipo.int/treaties/en/agreement/index.html>, accessed May 25, 2010.
2. General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) 1947, at: <http://www.worldtradelaw.net/uragreements/gatt.pdf>, accessed April 22, 2010.
3. UN General Assembly Charter of Economic Rights and Duties of States, Res. 3281 (XXIX), The American Journal of International Law, Vol. 69, No. 2, Apr. 1975, pp. 484-494, at: <http://www.jstor.org/pss/2200320>, accessed April 21, 2010.
4. UN General Assembly Declaration on the Establishment of a New International Economic Order (NIEO) 1974, GA Res/3201 (S.VI) (1974), The American Journal of International Law, Vol. 68, No. 4, Oct. 1974, pp. 798-801, at: <http://www.jstor.org/pss/2199889>, accessed May 25, 2010.
5. UN General Assembly Programme of Action on the Establishment of a New International Economic Order: GA Res/3202 (S.VI) (1974), The American Journal of International Law, Vol. 68, No. 4, Oct. 1974, pp. 798-801, at: <http://www.jstor.org/pss/2199889>, accessed May 25, 2010.

٢. گزارشها

1. General Assembly, 33rd session, United Nations Conference on an International Code of Conduct on the Transfer of Technology, 33/157, 90th plenary meeting, Dec. 1978, p. 118, at: <http://www.un.org/documents/ga/res/33/ares33r159.pdf>, accessed April 28, 2010.
2. International Code of Conduct on the Transfer of Technology to the General Assembly at its Fiftieth Session, UNCTAD Doc. TD/CODE TOT/60/6 Sep. 1995, at: <http://stdev.unctad.org/compendium/documents/TO-CODE%20TOT-60.pdf>, accessed April 26, 2010.
3. Report of the Intergovernmental Group of Experts on an International Code of Conduct on the Transfer of Technology, UNCTAD Doc. TD/CODE TOT/1, 1978.
4. Sixth Session of the UN Conference on an International Code of Conduct on the Transfer of Technology, Background Note, UNCTAD Secretariat, UN Doc. TD/CODE TOT/49, 9 Oct. 1985, Report of General Assembly of UN, A/RES/40/184/ Dec. 1985, at: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r184.htm>, accessed April 20, 2010.

ب: منابع ثانويه

١. كتب و مقالات

1. Bulajic, Milan, International Protection of Intellectual Property in the Context of the Right to Development: Comment on the German Proposal, S.R. Chowdhury

- et al.* (eds.), *The Right to Development in International Law*, Kluwer Academic Publishers, 1992.
2. Clark, Jeanne, and Piccolo, Joe, and Stanton, Brian, and Tyson, Karin, "Patent Pools: A Solution to the Problem of Access in Biotechnology Patents?", United States Patent and Trademark Office, 2000, at: <http://www.uspto.gov/web/offices/pac/dapp/opla/patentpool.pdf>, accessed July 15, 2010.
  3. Contractor, Farolh, J., and Sagafi_Nejad, Tagi, "International Technology"Transfer: Major Issues and Policy Responses", *Journal of International Business Studies*, Vol. 12, No. 2, Tenth Anniversary Special Issue, Supplement 1981, pp. 113-135, at: <http://www.jstor.org/stable/154673>, accessed May 26, 2010.
  4. Lerner, Josh, and Strojwas, Marcin, and Tirole, Jean, "The Design of Patent Pools: The Determinants of Licensing Rules", 2005, at: <http://www.people.hbs.edu/jlerner/PatPoolEmpiricalPaper.pdf>, accessed May 25, 2010.
  5. McCulloch, Ruchel, "Technology Transfer to Developing Countries: Implications of International Regulation", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 458, Nov. 1981, pp. 110-122, at: <http://www.jstor.org/stable/1044318>, accessed May 21, 2010.
  6. Muchlinski, Peter T., *Multinational Enterprises and the Law*, Oxford University Press, 2nd ed., 2007.
  7. OECD, *Financing Climate Change Action, Supporting Technology Transfer and Development: Key messages and recommendations from recent OECD work*,

- 2010, at: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/1/44080723.pdf>, accessed July 15, 2010.
8. OECD Survey of Current Practices and Policies, Intellectual Property, Technology Transfer and Genetic Resources, OECD, 1996, at: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/11/1947170.pdf>, accessed July 15, 2010.
  9. Patel, Surendra J., "The Technological Transformation of the Third World", Economic and Political Weekly, Vol. 17, No. 9, Feb. 1982, pp. 13-22, at: <http://www.jstor.org/pss/4370724>, accessed April 21, 2010.
  10. Rissanen, Kirsti, "The Draft International Code of Conduct on the Transfer of Technology and Standards of Fairness in Contract Relationships", Stockholm Institute for Scandinavian Law, Vol. 27, 1983, pp. 139-162, at: <http://www.cenneth.com/sisl/pdf/27-6.pdf>, accessed May 22, 2010.
  11. Rubin, Seymour J., "International Code of Conduct on the Transfer of Technology", The American Journal of International Law, Vol. 73, No. 3, 1979, pp. 519-520, at: <http://www.jstor.org/stable/2201161>, accessed May 21, 2010.
  12. Saggi, Kamal, "Trade, Foreign Direct Investment, and International Technology Transfer: A Survey", The World Bank Research Observer, Vol. 17, No. 2, 2002, pp. 191-235, at: <http://www.jstor.org/stable/3986331>, accessed May 26, 2010.
  13. Skelton, James W., "UNCTAD's Draft Code of Conduct on the Transfer of Technology: A Critique", Vanderbilt Journal of Transnational Law, Vol. 14, 1981, pp. 381-396, at: <http://www.heinonline.org>, accessed May 22, 2010.

14. Teece, David J., "The Market for Know-How and the Efficient International Transfer of Technology", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 458, Nov. 1981, pp. 81-96, at: <http://www.jstor.org/stable/1044316>, accessed May 21, 2010.
15. UNCTAD/ITE/IPC/2003/6, *Transfer of Technology for Successful Integration into the Global Economy*, United Nations Publication, New York and Geneva, 2003, at: http://www.unctad.org/en/docs/iteipc20036_en.pdf, accessed May 20, 2010.
16. UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements, *Transfer of Technology*, United Nations Publication, New York and Geneva, 2001, at: <http://www.unctad.org/en/docs/psiteiid28.en.pdf>, accessed April 20, 2010.
17. Zaphiriou, George A., "An International Code of Conduct on Transfers of Technology", *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 26, No. 1, 1977, pp. 210-218, at: <http://www.jstor.org/stable/758913>, accessed May 21, 2010.
18. Zaphiriou, George A., "Transnational Technology Protection", *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 40, No. 4, 1992, pp. 879-915, at: <http://www.jstor.org/stable/840797>, accessed May 21, 2010.

۲. سایت‌های اینترنتی

1. <http://en.wikipedia.org>.
2. <http://www.investopedia.com>.

3. [http:// www.oecd.org](http://www.oecd.org).
4. <http://www.un.org/ga>.
5. <http://www.unctad.org>.
6. <http://www.wipo.int>.
7. <http://www.worldtradelaw.net>.
8. <http://www.wto.org>.